ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

Tomas ČEPONONIS

NEĮGALIŲJŲ SOCIALINIO DALYVAVIMO VEIKLŲ FINANSAVIMO YPATUMAI LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

NEĮGALIŲJŲ SOCIALINIO DALYVAVIMO VEIKLŲ FINANSAVIMO YPATUMAI LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S)

Magistro darbo autorius.....

Vadovas.....
.....

Recenzentas.....
.....

ANOTACIJA

Baigiamajame magistro darbe nagrinėjamas neįgaliųjų ir jų socialinio dalyvavimo finansavimas viešojo administravimo savivaldos institucijose, siekiant atskleisti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumus Lietuvos savivaldybėse.

Teorinėje dalyje aptariami savivaldos institutų viešojo administravimo teoriniai pagrindai bei išskiriamos tos sritys, kurios yra susijusios su neįgaliųjų socialinio integravimo viešuoju administravimu. Be to, ištyrus esmines valstybės politikos veiklas ir įstatyminę bazę neįgaliųjų integracijos lygmenyje, išryškinta dabartinė neįgaliųjų padėtis ir jų socialinio dalyvavimo paradigma Lietuvoje. Tyrime pagrindinis dėmesys skiriamas neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimui pagal atskiras veiklas, palyginant 2002 ir 2003 metų situaciją, išryškinant finansavimo dinamiką.

Tyrimo rezultatai yra inovatyvūs, kadangi iki šiol neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai Lietuvos savivaldybėse dar netyrinėti. Rezultatai padės geriau išsiaiškinti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo pagrindines kliūtis, suvokti, kurios neįgaliųjų dalyvavimo veiklos yra mažiausiai finansuojamos iš savivaldybių biudžetų, kaip realizuojamas neįgaliųjų socialinis dalyvavimas, remiantis finansavimu Lietuvos savivaldos institucijose.

Reikšminiai žodžiai**:** neįgalumas, socialinė integracija, socialinis dalyvavimas, viešojo administravimo efektyvumas, savivaldos institutai.

SUMMARY

The final work treats of financing the social participation of disabled people in the public administrations of self-government institutions in order to disclose the peculiarities of financing the disabled social participation activities in Lithuanian Municipalities.

Theoretical part speaks about the basic questions in public administration of self-government institutions and the spheres associated with public administration of disabled people social integration is stressed. In addition, the activities of state policy and legislative basis on the level of disabled integration have been examined, the present situation in Lithuania is given and paradigm of their social participation is presented in this work. The greatest attention in this work is given to the financing of the activities of disabled social participation according to their different spheres, comparing the situation in 2002 and 2003, showing dynamics in financing.

Financing peculiarities of social participation activities of the disabled in Lithuanian municipalities have never been studied up to now. The results will help to find out the main obstacles of disabled social participation activities better, understand that some of their activities are least financed by municipality budgets and clear out how social participation of the disabled is realized on the basis of financing in Lithuanian municipalities.

TURINYS

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS 6
ĮVADAS 7
1. SAVIVALDA – KAIP PILIEČIŲ DALYVAVIMO INSTITUTAS: TEORINIS ASPEKTAS 12
1.1. Viešųjų institucijų svarba ir reikšmė vykdant viešąjį administravimą 12
1.2. Savivaldos struktūros, turinio ir misijos apibrėžtis 13
1.3. Neįgaliųjų socialinė integracija kaip valstybės politika 17
1.4. Neįgaliųjų socialinės integracijos paradigma 23
2. NEĮGALIŲJŲ SOCIALINIO DALYVAVIMO VEIKLŲ FINANSAVIMO YPATUMAI: 28
LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ 28
2.1. Tyrimo metodologija 28
2.2. Tyrimo empirinė bazė 28
2.3. Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklos sritys: ataskaitų turinys 29
2.4. Bendra savivaldybių statistika: gyventojų it neįgaliųjų skaičiaus dinamika 31
2.5. Bendras neįgaliųjų socialinio dalyvavimo finansavimas 33
2.6. Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo dinamika Lietuvos savivaldybėse pagal veiklas 36
3. TYRIMO APIBENDRINIMAS 52
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS 55
LITERATŪRA 57
DISKUSIJA 59
PRIEDAI 60

1 PRIEDAS. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Šiaulių savivaldybėje.
2 PRIEDAS. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Molėtų savivaldybėje.
3 PRIEDAS. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Neringos savivaldybėje.

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programa

Iliustracijų sąrašas

1 iliustracija. Neįgaliųjų pasiskirstymas pagal invalidumo grupes 2003 m.

Schemų sąrašas

1 schema. Pagrindinės teikiančios pagalbą neįgaliesiems institucijos Lietuvoje

Paveikslėlių sąrašas

1 paveikslėlis. Savivaldybių gyventojų skaičius 2002-2003 m.

2 paveikslėlis. Neįgaliųjų skaičiaus dinamika Lietuvos savivaldybėse 2002-2003 m.

3 paveikslėlis. Bendras socialinio dalyvavimo finansavimas 2002-2003 m.

4 paveikslėlis. Veiklų finansavimas Lietuvos savivaldybėse 2002-2003 m.

5 paveikslėlis. Profesinio rengimo ir užimtumo finansavimas 2002-2003 m.

6 paveikslėlis. Profesinio rengimo ir užimtumo finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

7 paveikslėlis. Ugdymo ir švietimo finansavimas 2002-2003 m.

8 paveikslėlis. Ugdymo ir švietimo finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

9 paveikslėlis. Aplinkos ir būsto finansavimas 2002-2003 m.

10 paveikslėlis. Aplinkos ir būsto finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

11 paveikslėlis. Kultūros ir sporto finansavimas 2002-2003 m.

12 paveikslėlis. Kultūros ir sporto finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

13 paveikslėlis. Socialinių paslaugų finansavimas 2002-2003 m.

14 paveikslėlis. Socialinių paslaugų finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

15 paveikslėlis. Vienkartinės piniginės paramos suteikimo finansavimas 2002-2003 m.

16 paveikslėlis. Vienkartinės piniginės paramos suteikimo finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

17 paveikslėlis. Kompensacinės technikos ir protezavimo finansavimas 2002-2003 m.

18 paveikslėlis. Kompensacinės technikos ir protezavimo finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

19 paveikslėlis. Bendradarbiavimo su NVO finansavimas 2002-2003 m.

20 paveikslėlis. Bendradarbiavimo su NVO finansavimas 2002-2003 m./ 1 neįg.

ĮVADAS

Socialinis tyrimo aktualumas. XXI amžiuje Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių, visuomenei būdingos tam tikros socialinės problemos. Visuomenė diferencijuojasi pagal pajamas ir turtą, išsilavinimą ir socialinį statusą; sunkiai sprendžiamos bedarbystės, nusikalstamumo, narkomanijos, neįgaliųjų socialinio statuso problemos. Dėl iš Vakarų plintančių modernių, demokratinių idėjų, vis dažniau pasisakoma už neįgaliųjų asmenų aktyvią socialinę integraciją į visuomenę. Lietuvoje jau aiškiai pastebimas besikeičiantis požiūris į neįgaliuosius, nes pradėtos vykdyti trumpalaikės ir ilgalaikės programos, kuriomis siekiama užtikrinti neįgaliųjų apsaugą nuo diskriminacijos. Dirbama kuriant naujas galimybes, kurių dėka asmenys su negalia gali naudotis priemonėmis, skirtomis jų socialinei ir ekonominei integracijai bei visaverčiam neįgaliųjų dalyvavimui visuomenės gyvenime. Be programų rengiami ir nauji reikšmingi įstatymai.

Lietuvoje žmonių su negalia teisinę padėtį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymai, o tam tikras specifines sritis reglamentuoja poįstatyminiai teisės aktai, detalizuojantys įstatymuose įtvirtintų nuostatų įgyvendinimą. Be nacionalinės teisės aktų, Lietuva yra prisiėmusi ir eilę tarptautinių įsipareigojimų: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įsigaliojo Lietuvoje 1995 metais[1], Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (ICESCR) įsigaliojo 1992 m. [2], Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (ICCPR) bei fakultatyvinis jo Protokolas įsigaliojo Lietuvoje 1992 m.[3], JT Vaiko teisių konvencija (1995) Lietuvoje įsigaliojo 1995 m.[4], Europos socialinė chartija (1996) įsigaliojo Lietuvoje 2001 m.[5] Šiuo metu įvairias žmonių su negalia gyvenimo sritis reglamentuoja apie 70 teisės aktų.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau Konstitucija) buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume ir yra pagrindinis šalies įstatymas. Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas nediskriminavimo principas. Nors tiesiogiai neįtvirtintas diskriminavimo negalės pagrindu draudimas, nurodyta, kad visi individai prieš įstatymą, teismą ir valstybines institucijas yra lygūs. Lietuvoje egzistuoja oficiali negalės politika, įtvirtinta nacionalinėje teisėje bei vyriausybės programose. 2002 metais buvo parengta ir priimta Nacionalinė žmonių su negalia

---

[1] Ratifikuota 1995 m. birželio 20 d., Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), internetinė svetainė www.echr.coe.int/Convention/webConvenENG.pdf

[2] Pasirašytas 1992 m. vasario 20 d., Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (ICESCR), internetinė svetainė www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm

[3] Pasirašytas 1992 m. vasario 20 d., Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (ICCPR), internetinė svetainė www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

[4] Pasirašyta 1992 m. kovo 1 d., JT Vaiko teisių konvencija (CRC), internetinė svetainė www.unicef.org/crc/crc.html

[5] Pataisyta Europos socialinė chartija (1996), internetinė svetainė http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/163.htm

socialinės integracijos 2003–2012 metų programa.[6] Lietuvos Respublikos **invalidų socialinės integracijos įstatymas** (1998) šiuo metu yra vienas iš pagrindinių neįgaliųjų socialinę integraciją Lietuvoje reglamentuojančių įstatymų[7]. Tačiau per 12 metų neįgalių žmonių padėtis mūsų šalyje iš esmės pasikeitė, todėl minėtas įstatymas nebetenkina nei pačių neįgaliųjų, nei su jais dirbančių specialistų. Jis priimtas dar 1991 m. lapkričio 28 d., daug kartų keistas ir galios iki šių metų birželio 30 d. Po daugelio su neįgaliųjų nevyriausybinėmis organizacijomis vykusių diskusijų dėl neįgalių asmenų teisių ir jų statuso, Seimas priėmė naują Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo versiją, kuri įsigalios nuo 2005 m. liepos 1 d.[8]. Paskutiniais Įstatymo pataisymais siekiama pakeisti asmenų su negalia sampratą (ir požiūrį į juos) Lietuvoje. Tikėtina, kad naujasis įstatymas turės įtakos reikšmingiems tolimesniems pokyčiams. Įstatymas tiesiogiai įtvirtina neįgaliųjų lygių teisių ir galimybių principą, jų apsaugą nuo diskriminacijos ir išnaudojimo.

Kaip akcentuota anksčiau, viena ryškiausių naujojo įstatymo naujovių – pasikeitęs požiūris į žmogų su negalia. Vietoj senųjų sąvokų "invalidas", "invalidumas" įteisinamos naujos – "neįgalusis", "darbingumo laipsnis". Taip pat esminis pasikeitimas yra ir tai, kad įstatyme keičiamas invalidumo nustatymo modelis. Be to, naujame įstatyme pabrėžta, kad būtina reformuoti esamas invalidumą nustatančias institucijas bei įtvirtinti naują skundų dėl darbingumo netekimo lygio nustatymo nagrinėjimo tvarką. Ir galiausiai, remiantis šiuo įstatymu, bus reformuota pensijų neįgaliesiems skyrimo tvarka.

Taigi, *naujojo įstatymo tikslas* – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatant neįgaliųjų socialinės integracijos pagrindus, taip pat apibrėžti socialinės integracijos sistemą, ją įgyvendinančias institucijas ir, be abejo, neįgalumo lygio vaikams iki 18 metų ir darbingumo lygio darbingo amžiaus asmenims nustatymą.

Kita pažangi naujovė mūsų šalies teisinėje bazėje – naujasis Lygių galimybių įstatymas, kuris įsigaliojo nuo 2005 metų sausio 1 dienos[9]. Šis įstatymas papildo Moterų ir Vyrų lygių galimybių įstatymą (1998), kuris draudžia diskriminaciją lyties pagrindu. Seimo Žmogaus teisių Komiteto duomenimis, dauguma diskriminacijos atvejų Lietuvoje yra susiję su diskriminacija asmenų atžvilgiu dėl amžiaus bei negalės. Priėmus naują Lygių galimybių įstatymą, Lygių galimybių tarnybą vykdys Lygių galimybių įstatymo priežiūrą. Šios tarnybos funkcija išsiplėtė, tiriant ir nagrinėjant skundus dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, dėl visų Lygių galimybių įstatyme įtvirtintų pagrindų, įskaitant ir negalią.

---

[6] Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programa, Nr. 850//Valstybės Žinios,2002, Nr. 57-2335

[7] Invalidų socialinės integracijos įstatymas buvo priimtas 1991 metais, 1998 m. pateikta nauja įstatymo redakcija. Invalidų socialinės integracijos įstatymas Nr. I-2044 // Valstybės Žinios, 1991, Nr. 36-969.

[8] Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas Nr. IX-2228//Valstybės Žinios, 2004, Nr. 83-2983.

[9] Lygių galimybių įstatymas 2003 Nr. IX-1826//Valstybės Žinios, 2003, Nr. 114-5115.

Akivaizdu, jog, nepaisant naujojo įstatymo gerų iniciatyvų neįgaliųjų socialinės integracijos srityje, tam tikros kliūtys vyrauja visuomenės suvokime dėl neįgaliųjų socialinio dalyvavimo svarbos ir reikšmės, dėl kurių neįgaliųjų įsiliejimas į visuomenę, vis dar problema. Šias kliūtis aktualu tiksliai įvardinti, suvokti kokias problemas bei pasekmes sukelia nepakankamas socialinio dalyvavimo finansavimas.

Mokslinis tyrimo aktualumas. Įvertinat asmens pilnaverčio gyvenimo galimybę, mokslinis atskaitos taškas tampa jo realaus[*] dalyvavimo veikloje laipsnis. Ši problema ypatingai aktuali negalę turinčių asmenų gyvenime.

Vis dar dažnai nesudaromos galimybės bendruomenėje tenkinti skirtingų gyventojų grupių įvairius socialinius poreikius. Kiekvienos socialinės gyventojų grupės specifiniai poreikiai geriausiai gali būti tenkinami gyvenamojoje aplinkoje, kuriant socialinių paslaugų tinklą bendruomenėje. Tačiau daugumoje savivaldybių kol kas netenkinami netgi minimalūs socialinių paslaugų poreikiai, o tai labai aiškiai atspindi daugelio savivaldybių neatsakingą požiūrį į neįgaliųjų socialinį dalyvavimą. Savivaldos viešojo administravimo efektyvumo svarbą, santykį su piliečių socialiniu aktyvumu išskiria daugelis viešojo administravimo teoretikų, politologų ir vadybos specialistų, kurie stengiasi nuodugniau paanalizuoti ir atskleisti administracinių institucijų vietą ir vaidmenį demokratinėje valstybėje. Pažymėtini autoriai, kurie daug dėmesio skiria pastarajam aspektui, yra A. Raipa[10], G. Mažeikis[11], J. Ruškus[12], V. Šlapauskas[13], G. Gipienė[14], B. Melnikas[15], G. Žilinskas[16].

Tiriamajame darbe, norint įvertinti negalę turinčių asmenų padėtį, jų materialinės padėties ypatumus, analizuota, kaip savivaldybės finansuoja atskiras neįgaliųjų veiklas, kurios labai glaudžiai siejasi su neįgaliųjų socialiniu dalyvavimu visuomenės gyvenime. Kadangi neįgaliųjų socialinio dalyvavimo tyrimai pradėti tik praeitame dešimtmetyje, nors daugelis tyrimų atlikta labai įvairiais aspektais, kur išreiškiami skirtingi požiūriai ir nuomonės, iki šiol trūksta duomenų apie neįgaliųjų socialinį dalyvavimą. Manau, jog mano tiriamasis darbas yra

---

[*] Neretai neįgaliųjų socialinės integracijos srityje dirbantys specialistai, NVO atstovai pažymi, kad teiginys apie asmenų su negalia socialinį dalyvavimą ir šio reiškinio spartų plitimą yra deklaratyvus. Dėl nepakankamo integraciją skatinančių priemonių finansavimo bei žinybų bendradarbiavimo, nemažai neįgaliųjų negali pasinaudoti jiems garantuojamomis teisėmis. (Mano pastaba)

[10] Viešojo administrvimo efektyvumo turinys; Viešasis administrvimas ir piliečių dalyvavimas demokratiniame valdyme.Viešojo administravimo efektyvumas, Kaunas: Technologija, 2001.

[11] Ataskaita: Naujų žinių ir aktyvaus neįgaliųjų bei jų šeimų socialinio dalyvavimo strategij7 ir metodų kūrimas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2004m.

[12] Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas vertinant savivaldos aktyvumą. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2004 m.

[13] Šiuolaikinės bendruomenės savikūros sąlygos ir veiksniai. Bendruomeniškumas ir savivalda. Kaunas: Savivaldybių žinios, 2000.

[14] Savivaldybių biudžetai: formavimas ir perspektyvos. Viešojo administravimo efektyvumas, Kaunas: Technologija, 2001.

[15] Viešojo administravimo tobulinimo prioritetai. Viešojo administravimo efektyvumas, Kaunas: Technologija, 2001.

[16] Vietos savivalda Lietuvos Respublikoje. Viešojo administravimo efektyvumas, Kaunas: Technologija, 2001.

inovatyvus, kadangi iki šiol neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai Lietuvos savivaldybėse dar netyrinėti.

Taigi šio tyrimo gauti rezultatai padės geriau išsiaiškinti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo pagrindines kliūtis, suvokti, kurios neįgaliųjų dalyvavimo veiklos yra mažiausiai finansuojamos iš savivaldybių biudžetų, kaip realizuojamas neįgaliųjų socialinis dalyvavimas, remiantis finansavimu Lietuvos savivaldos institucijose.

Tyrimo probleminiai klausimai. Kokie neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai Lietuvos savivaldybėse? Kaip kito neįgalių žmonių finansavimas savivaldybėse 2002 – 2003 metais, skatinant jų socialinį dalyvavimą? Kaip savivaldybės paskirsto finansavimą pagal atskiras socialinio dalyvavimo veiklas?

Tyrimo objektas. Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas.

Tyrimo dalykas. Neįgaliųjų ir jų socialinio dalyvavimo finansavimas viešojo administravimo savivaldos institucijose.

Tyrimo tikslas. Atskleisti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumus Lietuvos savivaldybėse.

Tyrimo hipotezės. Remiantis teorinėje dalyje išanalizuota medžiaga iškeltos šios hipotezės:

1. Finansavimas savivaldybėse yra netolygus.
2. Teikiamų paslaugų mastas labai skirtingas įvairių miestų (rajonų) savivaldybėse. Tai lemia dideli regioniniai socialinių paslaugų teikimo kiekybiniai ir kokybiniai skirtumai.
3. Neįgaliųjų finansavimo dinamika atskleidžia nestabilią savivaldos institucijų vykdomą socialinę politiką: dauguma savivaldybių didžiausią dalį investuoja į infrastruktūrą, o ne į žmogiškuosius išteklius.

Tikslui pasiekti iškelti tokie empirinio **tyrimo uždaviniai:**

1. Išsiaiškinti savivaldos institutų viešojo administravimo teorinius pagrindus bei išskirti tas sritis, kurios yra susijusios su neįgaliųjų socialinio integravimo viešuoju administravimu.
2. Išskirti esmines valstybės politikos veiklas ir įstatyminę bazę neįgaliųjų integracijos lygmenyje, išryškinant esamą situaciją ir siektiną integracijos modelį.
3. Išanalizuoti dabartinę neįgaliųjų padėtį ir jų socialinio dalyvavimo paradigmą Lietuvoje.
4. Išanalizuoti mokslinę literatūrą ir aptarti teorinius tyrimo aspektus, pateikiant tyrimo metodiką, jo empirinę bazę.

5. Ištirti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimą savivaldybėse pagal atskiras jų sritis, palyginant 2002 ir 2003 metų situaciją, išryškinant finansavimo dinamiką.
6. Apibendrinti atlikto tyrimo gautus rezultatus.
7. Pateikti išvadas apie socialinio dalyvavimo veiklų finansavimą Lietuvos savivaldybėse.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė. Studijavau įvairią mokslinę literatūrą, susijusią su tyrimo problema, siekdamas aptarti ir įvertinti įvairių autorių paskelbtas išvadas savivaldos viešojo administarvimo bei neįgaliųjų socialinio dalyvavimo jose, aspektu.
2. Dokumentų analizė. Analizavau įvairius teisnius, politinius dokumentus, atskirus įstatymus ir įstatymų lydimuosius teisės aktus, įtvirtinančius neįgaliųjų socialinę integraciją.
3. Antrinė duomenų analizė (*secundary analyze*). Šis tyrimo metodas buvo plačiausiai naudojamas mano magistro darbo tiriamojoje dalyje, kurio metu apibendrinau savivaldybių ataskaitose pateiktus duomenis apie tai, kaip jos vykdė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą 2002 – 2003 metais, t.y. kaip savivaldybės paskirstė lėšas atskiroms neįgaliųjų socialinės integracijos veikloms.
4. Pusiaustandartizuotas interviu. Naudodamas pusiaustandartizuotą interviu telefonu, su savivaldybių atstovais atsakingais už ataskaitų rengimą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, aiškinausi kai kuriuos tyrimo metu iškilusius klausimus dėl neaiškaus, netolygaus lėšų paskirstymo atskiroms veikloms finansuoti.

Tyrimo empirinė bazė. Rašant magistrinį darbą “Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai Lietuvos savivaldybėse” buvo išnagrinėti pagrindiniai bei naujausi asmenų su negalia socialinio dalyvavimo sritį reglamentuojantys politiniai ir strateginiai dokumentai, atskleidžiantys neįgaliųjų integravimo patirtį bei perspektyvas. Vėliau analogiškai buvo atliekama Lietuvos strateginių, programinių bei teisės dokumentų bazės analizė.

Pagrindiniai empiriniai duomenys tyrimui surinkti naudojantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktais Lietuvos savivaldybių biudžetų formavimo duomenimis, vykdant Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą 2002 – 2003 metais.

1. SAVIVALDA - KAIP PILIEČIŲ DALYVAVIMO INSTITUTAS: TEORINIS ASPEKTAS

Pirmoji baigiamojo darbo dalis skirta detaliai išanalizuoti kaip viešosios institucijos, šiuo atveju, savivaldybės, vykdo administravimo funkcijas, t.y. išnagrinėti savivaldos institucijas teoriškai, tam, kad būtų geriau pažinta, kaip savivaldybės įgyvendina valstybės valią administravimo priemonėmis tobulinant neįgaliųjų socialinį dalyvavimą; kad būtų geriau suvoktas savivaldybių valdymo, reguliavimo, sprendimų priėmimo ir biurokratinių struktūrų vaidmuo bei vieta viešojo administravimo sistemoje, pabrėžiant viešojo sektoriaus administracinių institucijų socialinius tikslus. Viešųjų reikalų supratimas bei savivaldos institucijų funkcionavimo suvokimas padės geriau suprasti viešąją politiką neįgaliųjų socialinio dalyvavimo aspektu, ypač šios žinios palengvins tyrimo atlikimą, t.y. neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumų nagrinėjimą konkrečiose Lietuvos savivaldos institucijose.

1.1. Viešųjų institucijų svarba ir reikšmė vykdant viešąjį administravimą

Jei bandysime analizuoti bet kokio valdymo organizavimą, matysime, kad dažniausiai išskiriamos trys valdymo rūšys, atliekančios valstybės valios vykdymo funkciją. Pirmoji valdymo rūšis, taikanti įstatymus konkrečiais atvejais, atsirandančiais, kada viešosios institucijos ir individai pažeidžia kitų subjektų teises, žinoma kaip *teisinis valdymas.* Antruoju atveju valdymas atlieka valstybės valios vykdymo priežiūrą; tai *valstybės sprendimų įgyvendinimo valdymas*. Trečiuoju atveju valdymas apima mokslinę, techninę, komercinę valdymo sferą – tai *administracinis valdymas.*

Tradiciškai viešasis administravimas suprantamas kaip valstybės tarnybos veikla, kaip studijų sritis ir kaip profesija. Viešasis administravimas tiesiogiai susijęs su viešųjų programų ir projektų valdymu, su viešosios politikos formulavimu, įvairių lygių administratorių rengimu. Viešojo sektoriaus darbuotojai, dalyvaujantys valstybės valdymo struktūrose ir atliekantys administravimo funkcijas, privalo tai atlikti funkcionaliai naudingai ir efektyviai. Jiems reikalingos žinios, įgūdžiai, organizuotumas, gebėjimas derinti veiklos metodus ir formas.

Savarankiška visuomenės institucijų administratorių veiklos sfera apima svarbiausias vykdomosios valdžios veiklos dalis – nuo šalies gynybos ir nacionalinio saugumo iki socialinių bei aplinkosaugos uždavinių, nuo kelių projektavimo ir tiesimo bei jų priežiūros iki

energetinių išteklių tyrimo ir racionalaus jų panaudojimo, nuo mokesčių ir finansų administravimo iki žmonių išteklių vadybos [17].

Norint gerai įsisavinti viešojo valdymo ypatybes, suprasti kaip jis konkrečiai veikia įvairias žmonių socialines grupes, šiuo atveju – žmones su negalia, reikia *suvokti viešųjų institucijų svarbą ir reikšmę kasdieniniame gyvenime*.

Viešojo sektoriaus institucijos atlieka daugybę skirtingų funkcijų. Dauguma jų turi tiesioginių ryšių ar tiesiogiai susiję su centrinės ir vietinės valdžios institucijomis, politinėmis partijomis, visuomeninėmis struktūromis. Viešojo sektoriaus institucijos, pavyzdžiui savivaldybės, yra atsakingos už specifines vyriausybės programas, disponuoja ir kontroliuoja žmogiškuosius, finansinius, technologinius bei informacinius išteklius, vykdo ministerijų ir departamentų užduotis bei tikslus. Savivaldos institucijų atliekamos pagrindinės funkcijos yra: biudžeto sudarymo, finansavimo, personalo, darbo santykių ir kt.

Viešųjų institucijų veikla apima ir daug kitų svarbių veiklos sričių. 56 vietinės valdžios struktūrose, 10 administracinių vienetų, 13 ministerijų, teismų sistemoje, Seime, Vyriausybėje bei kitose viešosiose institucijose dirba daugiau kaip 22000 pareigūnų. Centrinė, rajoninė ir vietinė valdžia susijusi su beveik kiekvienu Lietuvos visuomeninio gyvenimo aspektu, kaip ir su neįgaliųjų socialine integracija į visuomenę bei jų viešuoju administravimu [17].

Taigi, galime pastebėti, kad būtent didžioji dalis administravimo funkcijų bei atsakomybės tenka *vietos savivaldos institucijom*s. Būtent nuo savivaldybių struktūrizavimosi, funkcionavimo bei valstybės valios įgyvendinimo priklauso visuomenės gyvenimo kokybė nepaisant kokiai socialinei grupei vienas ar kitas žmogus priklauso. Daugelyje šaltinių pritariama nuomonei, kad pagrindinis socialinės apsaugos valdymas yra priskirtinas visam kompleksui administracinių institucijų, tačiau, kadangi arčiausiai gyventojų esanti ir operatyviausiai į poreikius galinti reaguoti vietos valdžia, todėl toliau pagrindinis dėmesys bus skiriamas savivaldos struktūros, misijos, funkcijų nagrinėjimui.

1.2. Savivaldos struktūros, turinio bei misijos apibrėžtis

Savivaldos termino apibrėžtis. Įvairiuose oficialiuose Lietuvos ir užsienio institucijų paskelbtuose dokumentuose vietos savivalda apibrėžiama nors ir panašiai, tačiau nevienodai.

Dabartiniame Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatyme [18] nurodoma, kad “vietos savivalda – tai valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per

administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas”.

Europos vietos savivaldos chartijoje [19] vietos savivalda traktuojama taip: “Vietos savivalda reiškia, kad vietinės valdžios organai įstatymų nustatytose ribose turi teisę ir gebėjimą tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešųjų reikalų dalį, už tai prisiimdamos pilną atsakomybę ir vadovaudamosi vietos gyventojų interesais”.

Tarptautinės vietos savivaldybių (IULA) Pasaulinėje vietos savivaldos deklaracijoje [20] vietos savivaldos koncepcija taip apibrėžiama: “Vietos savivalda reiškia vietos valdžios teises ir pareigas savo atsakomybe reguliuoti ir tvarkyti visuomeninius reikalus vietos gyventojų interesų vardan. Šią teisę įgyvendina asmenys arba atstovaujantieji dariniai, periodiškai laisvai išrinkti remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, bei jų vyriausieji administratoriai, kurie taip pat turi būti išrinkti arba paskirti išrinkto darinio atstovų”.

Savivaldos institucijų teisinis reglamentavimas LR Konstitucijoje ir įstatymuose. Vietos savivaldą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Vietos savivaldos ir kiti įstatymai, parengti įgyvendinant Konstitucijos X skirsnio nuostatas.

1992 m. spalio 25 d. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija [21], pakeitė Laikinąjį Pagrindinį įstatymą, priimtą atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. Pagrindinės normos, reglamentuojančios savivaldybių veiklą, nustatytos Konstitucijos X skirsnyje "Vietos savivalda ir valdymas":

- savivaldos teisė laiduojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniams vienetams ir įgyvendinama per savivaldybių tarybas;
- savivaldybės pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją veikia laisvai ir savarankiškai;
- savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą;
- savivaldybių tarybos turi teisę įstatymo numatytose ribose ir tvarka nustatyti vietines rinkliavas, savo biudžeto sąskaita numatyti mokesčių bei rinkliavų lengvatas;
- savivaldybių tarybos dėl jų teisių pažeidimo turi teisę kreiptis į teismą;
- savivaldybės gali įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypų, reikalingų jų tiesioginei veiklai skirtiems pastatams statyti bei eksploatuoti (47 str.).

Pagrindinis vietos savivaldą reglamentuojantis įstatymas - Vietos savivaldos įstatymas [18]. Šis įstatymas nustato savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos vietos savivaldos chartijos nuostatas, apibrėžia vietos savivaldos principus, savivaldybių institucijas, jų įgaliojimus ir funkcijas, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus. Vietos savivaldą

reglamentuojančių įstatymų yra ir daugiau; tai Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas ir kt.

Savivaldybių ekonominius klausimus reglamentuoja:

- Biudžetinės sandaros įstatymas.
- Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas.
- Savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo metams įstatymas.
- Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas.
- Valstybės turto perdavimo savivaldybių nuosavybėn įstatymas ir kt.

Savivaldybių administracinę priežiūrą vykdo, t. y. prižiūri, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, ar vykdo Vyriausybės sprendimus, Vyriausybės skiriami pareigūnai - Vyriausybės atstovai. Vyriausybės atstovo įgaliojimus ir jų vykdymo tvarką nustato Savivaldybių administracinės priežiūros įstatymas.

Savivalda įgyvendinama remiantis šiais principais bei nuostatomis:

- atsakingumas rinkėjams;
- gyventojų dalyvavimas tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus;
- savivaldybių ir valstybės interesų derinimas tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus;
- savivaldybės institucijų veiklos laisvė ir savarankiškumas;
- veiklos skaidrumas;
- bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimas;
- viešumas ir reagavimas į gyventojų nuomonę;
- savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumas;
- žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimas ir gerbimas.

Savivaldybių funkcijos. Pagal šiuo metu galiojantį Vietos savivaldos įstatymą savivaldybių funkcijos pagal sprendimų priėmimo laisvę skirstomos į:

- *Savarankiškąsias* (pvz., ikimokyklinis vaikų ugdymas; vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas; ***socialinių paslaugų įstaigų steigimas***; savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūros rėmimas iš savivaldybės biudžeto; gyventojų užimtumo, viešųjų bei sezoninių darbų organizavimas; dalyvavimas užtikrinant viešąją tvarką ir gyventojų rimtį; savivaldybės saugomų teritorijų steigimas ir kt.). Įgyvendindamos šias funkcijas, savivaldybės turi sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo bei įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už šių funkcijų atlikimą;

- *Priskirtąsias* (ribotai savarankiškas), pvz., vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo organizavimas; ***socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos teikimas; sąlygų neįgaliųjų gyventojų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas;*** pirminė asmens ir visuomenės sveikatos priežiūra; teritorijų planavimas; savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo; vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra ir daugelis kitų.
- *Valstybines* (perduotas savivaldybėms), pvz., civilinės būklės aktų registravimas; įstatymų priskirtų registrų tvarkymas; ***socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas***; savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo patikėjimo teise; valstybės garantijų nuomininkams, išsikeliantiems iš savininkams grąžintų namų vykdymas; ūkininkų ūkių registravimas; pasėlių deklaravimas ir kt.
- *Sutartines.* Šių funkcijų įgyvendinimas grindžiamas sutartimis. Savivaldybė tokias sutartis gali sudaryti tik tuo atveju, kai tam pritaria savivaldybės taryba. *Tai sritis, kurioje yra galimybės reikštis savivaldybės ir trečiojo sektoriaus (NVO) bendradarbiavimui. Dalyje savivaldybių yra tokių pozityvių pavyzdžių kaip socialinių paslaugų pirkimas iš nevyriausybinių organizacijų – paslaugų tiekėjų; tokiu būdu patenkinamas socialinių paslaugų poreikis bei suteikiama galimybė NVO tapti lygiaverčiu socialinių paslaugų rinkos dalyviu.*

Savivaldybių funkcijos pagal veiklos pobūdį skirstomos į viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo. Viešojo administravimo funkcijas atlieka savivaldybės taryba, savivaldybės kontrolierius, valdyba, meras, savivaldybės administracija, kitos įstaigos, tarnybos, savivaldybės tarnautojai, kuriems teisės aktai ar savivaldybės tarybos sprendimai suteikia viešojo administravimo teises savivaldybės teritorijoje. Viešąsias paslaugas teikia savivaldybių įsteigti paslaugų teikėjai arba pagal su savivaldybėmis sudarytas sutartis - kiti fiziniai bei juridiniai asmenys (kaip minėta aukščiau, sutartinis bendradarbiavimas – tai galimybė sklandžiam valdžios ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimui).

Visuomenes vaidmuo savivaldoje. Svarbiausias dalykas, kuo pasireiškia piliečio dalyvavimas vietos savivaldoje, yra Konstitucijoje įtvirtinta jo teisė dalyvauti savivaldybės tarybos rinkimuose, kuriuose jis pareiškia savo valią, kas atstovaus jo interesams savivaldybėje.

Savivaldybės politinio aktyvumo pagrindas yra piliečiams garantuotos susirinkimų bei vienijimosi į bendrijas, politines partijas ar asociacijas teisės bei su jomis susijusios teisė laisvai reikšti savo nuomonę, spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių laisvė. Tik šių teisių dėka yra įmanomas ir įgyja prasmę piliečio dalyvavimas vietos savivaldoje.

Didelėje bendrijoje tik susivieniję piliečiai gali lemti įvykius. Politinės partijos vienija tuos, kurių panašūs požiūriai ir bendri interesai. Piliečiai per politines partijas gali įtakoti palankių bendruomenei sprendimų priėmimą savivaldybės institucijose.

Viena iš piliečių dalyvavimo vietos savivaldoje formų - dalyvavimas visuomeniniuose svarstymuose, organizacijose, dalyvavimas judėjimuose, paremtuose savanoriška veikla. Galimi aktyvaus dalyvavimo būdai: dalyvavimas piliečių (bendruomenių) komitetų veikloje, dalyvavimas pasitarimuose prieš valdybų ir tarybų posėdžius ir dalyvavimas kuriant strateginį planą. Bendruomenių komitetai - dar gana nauja visuomeninė institucija. Daugeliu atvejų komitetų veikla pasiteisino [22].

Visuomeninės organizacijos, viešosios institucijos yra svarbiausios tarpininkės tarp valdžios ir eilinio piliečio. Jų iniciatyva yra geriau tenkinami visuomenės poreikiai. Glaudus valdžios ir piliečių bendradarbiavimas sukuria visuomenėje atvirumo atmosferą, abipusę pagarbą ir pasitikėjimą, todėl kartais net ir nelabai populiarūs valdžios sprendimai priimami palankiai. Piliečių noras ne kritikuoti ar kaltinti, o aktyviai dalyvauti vietos savivaldoje rodo esant brandžią pilietinę visuomenę. Kiekviena problema - ar tai mokymo kokybė, ar tai neįgaliųjų socialinė integracija, ar neturtingųjų šalpos akcijos - turi rūpėti ne tik valdžiai, bet pirmiausiai tos bendruomenės nariams.

1.3. Neįgaliųjų socialinė integracija kaip valstybinė politika

Nuo 1991 metų Lietuvoje priimta nemažai teisės aktų, reglamentuojančių žmonių su negalia gyvenimą. Tačiau ne visų jų normos suderintos su tarptautinių teisės aktų reikalavimais. Iš tarybinių laikų paveldėtos socialinės paramos, sveikatos apsaugos, ugdymo, įdarbinimo sistemos rinkos ekonomikos sąlygomis neveiksmingos.

Nepriklausomybės metais pradėta žmonių su negalia integracija palietė pirmiausiai tas visuomenės gyvenimo sritis, kuriose dirbo intelektualiausi specialistai, aktyviai veikė žmonių su negalia ar juos ginančios organizacijos. Per dešimtmetį sukurta: asmenims su fizine negalia – medicininės reabilitacijos modelis; asmenims su raidos (intelekto) sutrikimais – ugdymo užimtumo, savarankiško gyvenimo, socialinių paslaugų tarnybų modelis; akliesiems ir silpnaregiams – tinklas tarnybų, užtikrinančių nuoseklų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą. Patvirtinta ir įgyvendinama Valstybinių gestų kalbos vartojimo programa, atsirado ir plėtojamos socialinių paslaugų žmonėms su fizinėmis negalios tarnybos.

1992 – 1997 metais buvo plėtojamas medicininis – reabilitacinis socialinės politikos modelis. Nuo 1998 metų iki dabar žmonių su negalia socialinės integracijos politika įgauna vis daugiau socialinio edukacinio politikos modelio bruožų [11].

Neįgaliųjų socialinė integracija – plačios apimties visuomeninis vyksmas, siekiant, kad asmenys su negalia galėtų gyventi visavertį gyvenimą, turėti lygias galimybes ir teises.

Vienas iš kertinių Lietuvos kaip ir visų kitų Europos Sąjungos šalių tikslas – visuomenės narių lygybė. Tačiau esant objektyvioms žmonių fizinės nelygybės aplinkybėms, pvz., kai žmonės turi tam tikrą kūno ar dvasios negalią, valstybė ir visuomenė turi jiems sudaryti tokias gyvenimo ir veiklos sąlygas, kad neįgalieji galėtų gyventi visavertį gyvenimą, užsiimti jiems prieinama veikla [23].

Neįgalumo sąvokos apibrėžtis. Skirtingose šalyse tas pats objektas dažnai gali būti apibrėžiamas ir suvokiamas skirtingai, todėl prieš pradedant nagrinėti aktualius darbo temai klausimus ir problemas, reikia apibrėžti pagrindines Lietuvoje naudojamas sąvokas.

Neįgaliaisiais laikomi asmenys , kurie dėl įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų visai arba iš dalies negali pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, įgyvendinti savo teisių ir vykdyti pareigų. Šie žmonės nepriklausomai nuo negalios priežasties, pobūdžio, pasireiškimo laipsnio, turi tas pačias teises kaip ir kiti asmenys. Neįgaliesiems, negalintiems savarankiškai įgyvendinti savo teisių, visuomenė ir valstybė privalo teikti papildomą paramą ir garantijas, jie turi būti apsaugoti nuo bet kokio išnaudojimo, diskriminavimo, juos įžeidžiančio arba paniekinančio elgesio [24].

Invalidų socialinės integracijos įstatyme [7] numatyta, kad invalidumas nustatomas: vaikams iki 16 metų amžiaus – Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos asmens sveikatos priežiūros įstaigų, teikiančių sveikatos priežiūros paslaugas vaikams, gydytojų konsultacinės komisijos, kurių nuostatus tvirtina Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija; asmenims nuo 16 metų amžiaus – valstybinės medicininės socialinės ekspertizės komisijos, kurios nuostatus tirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Visišką negalią pripažįsta invalidumą nustatančios komisijos, pagal Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų patvirtintą funkcinių būklių, dėl kurių pripažįstama visiška asmens negalia, sąrašą.

Pagrindiniai neįgalumo rodikliai 2003 metais Lietuvoje. Pastaruoju metu vis daugiau žmonių yra pripažįstami neįgaliaisiais dėl vienokių ar kitokių ligų. Ypač sparčiai auga darbingo amžiaus žmonių, pirmą kartą pripažintų neįgaliaisiais skaičius. Tai nulemia ne tik sveikatos būklės pablogėjimas, bet ir ekonominės, socialinės problemos: bedarbystė, silpnai išplėtota profesinės reabilitacijos sistema, labai išplėtota socialinių lengvatų ir garantijų sistema. Prašyti invalidumo pripažinimo vyresnio amžiaus asmenis skatina ir

suinteresuotumas naudotis neįgaliesiems nustatytomis lengvatomis, nelengva materialinė padėtis bei kiti socialiniai motyvai.

Tačiau pagrindinė priežastis, sukelianti invalidumą, yra sunkūs gyventojų sveikatos sutrikimai. Socialinės ir darbo ministerijos duomenimis [23], 2003 m. šalyje gyveno 229 230 (palyginus su 2002 m. padidėjo 3,3 proc.) asmenys gaunantys invalidumo pensijas. Tai sudarė apie 6,5 proc. visų šalies gyventojų. Iš jų: 13 852 buvo vaikai iki 16 metų (palyginus su 2002 metais padidėjo nežymiai – 0,2 proc.) (žr. 1 iliustraciją).

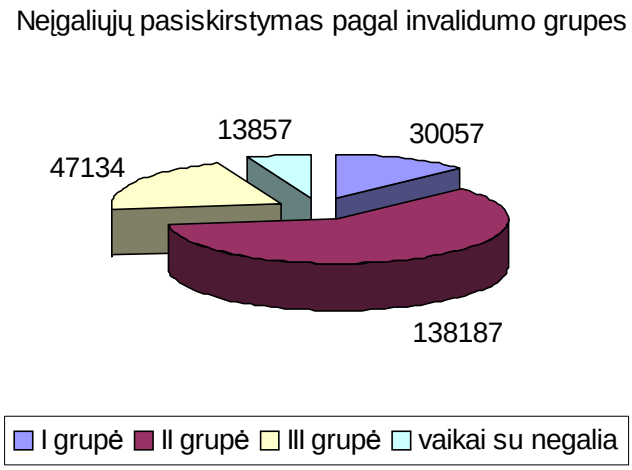

1 iliustracija. Neįgaliųjų pasiskirstymas pagal invalidumo grupes 2003 m.

Kaip matyti iš 1 iliustracijos, pačios sunkiausios, t.y. I invalidumo grupės asmenys sudaro 13 procentų viso neįgaliųjų skaičiaus. Tai tokie asmenys, kurie dėl ligos ar kitų sveikatos sutrikimų patys negali pasirūpinti savo asmeniniu, socialiniu ar visuomeniniu gyvenimu ir kuriems reikalinga nuolatinė kito žmogus pagalba, slauga ar priežiūra. Didžioji dalis yra neįgaliųjų asmenų, kuriems nustatyta II invalidumo grupė – 138187, arba 60 procentų bendrojo neįgaliųjų skaičiaus.

Pagrindinės neįgaliųjų socialinės integracijos kliūtys Lietuvoje. Šiuo metu neįgaliaisiais pripažinta virš 200 tūkst. asmenų. Visi šie asmenys susiduria su daugeliu problemų [26]:

1. Nepritaikyta neįgaliųjų poreikiams fizinė aplinka apriboja neįgaliųjų galimybes dalyvauti švietimo, ugdymo, darbinėje, sportinėje, kultūrinėje veikloje, todėl vis labiau įsigali neįgaliųjų socialinė atskirtis.

2. Nepakankamas visuomenės švietimas, informacijos prieinamumo stoka, mažėjanti televizijos ir radijo laidų apie neįgaliųjų problemas skaičius, nepalankus visuomenės informavimo priemonių formuojamas požiūris į neįgalųjį.

3. Nepakankamai plėtojamos neįgaliųjų reabilitacijos paslaugos, ypatingai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sistema: stokojama savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo žmonėms su skirtingomis negaliomis metodikų, specialistų, įrangos ir įstaigų, kuriose būtų vykdomas savarankiškų įgūdžių ugdymas.

4. Nepakankamas dėl negalios atsiradusių specialiųjų poreikių tenkinimas švietimo ir ugdymo įstaigose, nepritaikyta šių įstaigų aplinka bei mokymo programos neįgaliems (specialiųjų poreikių) vaikams, kompensacinės ugdymui skirtos technikos, specialiųjų mokymo priemonių, informacinių technologijų, papildomos specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos užtikrinimo, specialistų (pedagogų padėjėjų, skaitovų, palydovų, gestų kalbos vertėjų) stoka sąlygoja menką švietimo ir ugdymo paslaugų prieinamumą.

5. Nepakankamai atsižvelgiama į Europos Sąjungos ir kitų pažangių valstybių patirtį vystant neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą.

6. Nepakankamai bendradarbiaujama ir pasidalinama atsakomybė tarp už įvairias visuomenės gyvenimo sritis atsakingų (sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos ir darbo, švietimo ir mokslo, susisiekimo, ūkio, kultūros, aplinkos, sporto, kitų) institucijų.

7. Dėl nepritaikytos informacinės aplinkos ir šiuolaikinių kompiuterinių technologijų stygiaus neįgalieji neturi galimybės pasinaudoti informacijos šaltiniais, neužtikrinamos lygios galimybės dalyvauti informacinės visuomenės kūrimo procese, neprieinama visuomenės naudojama informacija.

Išvardintos problemos gana išsamiai apibūdina neįgaliųjų asmenų situaciją Lietuvoje. Šių problemų sprendimas pavestas atitinkamoms atsakingoms institucijoms (žr. 1 schemą).

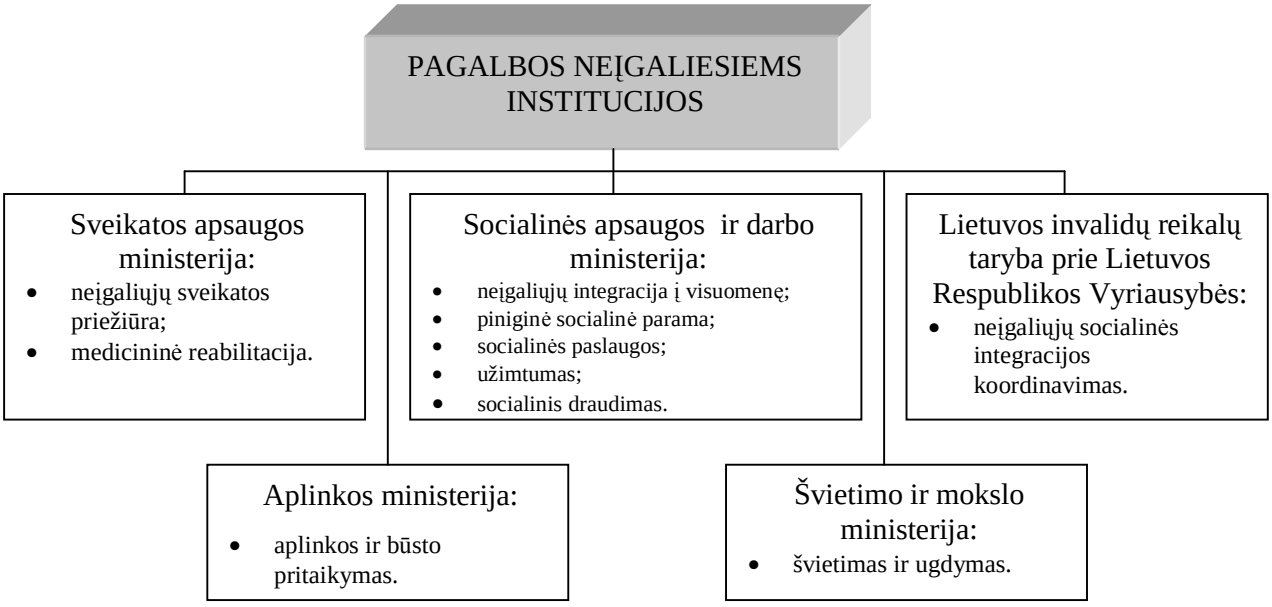

1 schema. Pagrindinės teikiančios pagalbą neįgaliesiems institucijos Lietuvoje

Tačiau tenka konstatuoti, kad labai dažnai visos problemos, susijusios su neįgaliaisiais, patenka į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją.

Nepaisant visų išvardintų problemų, visgi reikėtų atsižvelgti ir į teigiamus poslinkius. Pastaraisiais metais daug dėmesio buvo skiriama naujo neįgaliųjų kompleksinės reabilitacijos modelio rengimui. Naujų prioritetų nustatymo tikslas – siekti lygių galimybių žmonėms su negalia, formuojant valstybės politiką reabilitacijos ir integracijos srityje, bei numatyti ilgalaikę strategiją šiai politikai formuoti [27].

Žmonių su negalia teisinę padėtį reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai, taip pat Lietuvos respublikos Konstitucija, o tam tikras specifines sritis – atskiri įstatymai ir įstatymų lydimieji teisės poįstatyminiai aktai, įtvirtinantys specialias teisės normas. Prasidėjus žmonių su negalia integracijos procesui, neišvengta klaidų – siekta teisinę neįgaliųjų padėtį įtvirtinti specialiuose vien jiems skirtuose įstatymuose. Dirbtinai buvo sukurta problema, nes įvairiose gyvenimo situacijose nebuvo taikomi kiti įstatymai (pvz. žmonių su negalia švietimas, užimtumas ir kita) [6].

Šiuo metu žmonėms su negalia aktualias sritis reglamentuoja apie 70 teisės aktų. Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo nuostatos įrašytos į svarbiausius teisės aktus, reguliuojančius sveikatos priežiūros, pensijų, kompensacinės technikos skyrimo, protezavimo ir ortopedinės pagalbos, transporto lengvatų, darbo santykių, ugdymo, sporto, socialinių paslaugų, laidojimo pašalpų skyrimo, prarastų indėlių kompensavimo, komunalinių paslaugų, mokesčių lengvatų, aplinkos pritaikymo ir kitus klausimus [7].

Užtikrinant neįgaliesiems žmonėms lygias galimybes bei galimybes naudotis visais socialiniais ištekliais, t.y. švietimu, naujomis technologijomis, sveikatos ir socialinėmis paslaugomis, sporto ir laisvalaikio veikla ir kt., buvo parengta ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 m. programa, už kurios vykdymą atsakinga Lietuvos invalidų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, jos aprašymas pateikiamas 1 lentelėje. Ši programa skirta visiems Lietuvos žmonėms su negalia, kurią nuo 1990 metų iki 2001 metų padaugėjo daugiau kaip 1,5 karto [6].

1 lentelė. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 m. programa

Programa	Tikslai	Laukiami rezultatai
Žmonių su negalia socialinė integracija	Sudaryti sąlygas žmonėms su negalia lygiateisiam dalyvavimui visuomenės gyvenime: užtikrinant reabilitacijos (medicininės, profesinės, savarankiškų įgūdžių, psichosocialinės) tęstinumą, socialines paslaugas tenkinant žmonių su negalia specialiuosius poreikius, aplinkos (viešosios, būsto, informacinės) prieinamumą, neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų, jaunuolių ir suaugusiųjų ugdymą ir švietimą, įdarbinimą laisvojo darbo rinkoje arba darbo terapijos taikymą, bendrojo užimtumo organizavimą, šviečiant visuomenę, užtikrinant dalyvavimą kultūros, sporto, poilsio veiklose.	1. Apie 4000 žmonių su negalia gaus reabilitacijos paslaugas ir bus atstatytas savarankiškumas. 2. Teikiamos nestacionarios paslaugos (paslaugos į namus, transporto paslaugos), steigiamos ir remiamos bendruomenės lygyje savarankiško gyvenimo, socialinių paslaugų tarnybos. Socialinės paslaugos bus teikiamos apie 10000 žmonių su negalia. Apie 500 neįgalių šeimų, kurios augina vaikus iki 16 metų (besimokančius – iki 18 metų), bus mokomos kompensacijos. 3. Pritaikius aplinką, žmonės su negalia galės savarankiškai judėti, pasiekti ugdymo, darbo ir kitas viešo lankymo vietas, sumažės poreikis pagalbai buityje, mažiau žmonių su negalia dėl nesavarankiškumo pateks į globos namus, padidės žmonių su negalia savarankiškumas. Išaugs skaičius pritaikytų objektų (planuojama pritaikyti 200 statinių ir butų) 4. Išaugs pritaikytas informacijos ir komunikacijos priemones naudojančių žmonių su negalia skaičius (apie 3000). 5. Steigiamos naujos žmonių su negalia ugdymo tarnybos, pritaikomi ugdymo centrai, remiamos integruotos klasės mokyklose, mokoma pagal naujas metodikas ir programas žmones su negalia pirminių įgūdžių, remiami suaugę žmonės su negalia mokymo (aukštosiose, aukštesniosiose) įstaigose. Ugdymo procese dalyvaus apie 800 žmonių su negalia. 6. Steigiamos naujos ir remiamos veikiančios užimtumo tarnybos, mokoma profesijų, remiamas darbo vietų steigimas, dalinai dengiamos 28 žmonių su negalia visuomeninių organizacijų, įmonių socialinių įmokų ir energetinės išlaidos. Įdarbintų, užimtų darbo terapija ir kitomis užimtumo formomis žmonių su negalia skaičius sieks apie 10000. 7. Visuomenei prieinamą informaciją gaus apie 35000 žmonių su negalia. 8. Kultūros, sporto, poilsio renginiuose dalyvaus apie 5000 žmonių su negalia.

Ši programa apima visas Lietuvos žmonių su negalia socialinės integracijos politikos sritis. Jos tikslas – siekti lygių galimybių planuojant žmonių su negalia socialinės integracijos veiksmus, atitinkančius valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus ir įsipareigojimus. Programa parengta vadovaujantis Jungtinių Tautų Organizacijos lygių galimybių teikimo žmonėms su negalia bendrųjų taisyklių rekomendacijomis ir atitinka Europos Tarybos direktyvose įtvirtintas žmonių su negalia teises ir lygias galimybes.

Žmonių su negalia socialinės integracijos finansavimas. Šiuo metu žmonių su negalia socialinė integracija ir socialinė apsauga finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Užimtumo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo ir kitų teisėtų įgytų lėšų.

Lėšos lengvatoms finansuoti skiriamos per atitinkamas valdymo institucijas. Iš viso žmonių su negalia socialinei apsaugai 2000 metais Lietuvoje išleista apie 1,3 mlrd. litų. Ši suma sudarė apie 2,8 procento šalies bendrojo vidaus produkto, arba 9,3 procento visų viešųjų

išlaidų ir 18,8 procento išlaidų visoms socialinėms reikmėms. Tuo tarpu žmonės su negalia sudaro apie 6 procentus Lietuvos gyventojų. Vienam žmogui su negalia vidutiniškai per metus teko daugiau kaip 6000 litų, per mėnesi daugiau kaip 500 litų.

Daugiausia lėšų skiriama žmonių su negalia materialinės būklės garantijoms užtikrinti – daugiau kaip 80 procentų visų žmonėms su negalia teikiamos lengvatoms (išmokoms) finansuoti skirtų lėšų. Apie 10 procentų lėšų naudojama specialiesiems poreikiams tenkinti – aplinkai ir būstui pritaikyti, žmonėms su negalia aprūpinti specialia kompensacinė technika, globos įstaigoms, transporto lengvatoms, specialiosioms transporto priemonėms įsigyti ir panašiai. Žmonių su negalia ugdymui, profesiniu rengimui, kultūrinei, sportinei veiklai skiriama tik apie 5 procentus, o reabilitacijos – apie 1,5 procento lėšų.

Daugiau kaip pusę visų išlaidų, skirtų žmonėms su negalia, padengia Valstybinis socialinio draudimo fondas, Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas – apie 16 procentų išlaidų, o savivaldybių biudžetai – apie 8 procentus. Likusi lėšų dalis skiriama daugiausia iš privalomojo sveikatos draudimo sveikatos priežiūros paslaugoms finansuoti.

Daugiausia lėšų skiriama prarastam dėl negalios atlyginimui kompensuoti ir kitokiai materialiniai paramai teikti, tačiau dauguma žmonių su negalia gyvena skurdžiai[6]. Analizuojant finansavimo struktūrą, kritikuotina yra tai, kad labai mažai lėšų skiriama profesiniam mokymui ir perkvalifikavimui, darbingumo išsaugojimui ir atkūrimui. Dėl to vis daugiau lėšų reikia pajamoms kompensuoti ir materialinei paramai teikti.

Taigi galime daryti išvadą, kad vis dar socialinių paslaugų biudžetinis finansavimo modelis yra neefektyvus. Ypač tai gerai tą atspindi atliktas tyrimas, kuris parodo, kad savivaldybės skiria labai nedaug lėšų socialinės integracijos priemonėms.

1.4. Neįgaliųjų socialinės integracijos paradigma

Žmonių, turinčių negalės, integravimas į visuomenę – viena iš dabarties aktualijų, kalant apie neįgaliųjų gyvenimo ir veiklos galimybes. Ji sprendžiama įvairiuose visuomenės struktūros lygmenyse, nes žmogus, individas negali egzistuoti vienas. Esminė prielaida pilnavertei egzistencijai – bendruomeninis gyvenimas (J. Vanier, 1998), todėl visais žmonijos vystimosi etapais vienas iš aktualiausių klausimų buvo individo vieta visuomenėje, jo atliekamų vaidmenų vertingumas, tarpasmeniniai santykiai.

Neįgalaus žmogaus padėtis tarp kitų bendruomenės narių dėl jo išskirtinių savybių visais laikais buvo ypatinga: nuo visiško atmetimo – izoliacijos ir sunaikinimo - iki priėmimo – integracijos, jų socialinio dalyvavimo. Kiekvienas asmuo, būdams individualybė,

neišvengiamai, objektyviais ar subjektyviais ryšiais yra susietas su kitais asmenimis. Nuo tarpasmeninių santykių pilnavertiškumo priklauso asmens savijauta bendruomenėje. [28]

Egzistuoja atviras ir uždaras socialinis dalyvavimas. Socialistiniu laikotarpiu buvo skiriamas didelis dėmesys neįgaliųjų asmenų uždaro socialinio dalyvavimo rėmimui: buvo steigiami internatai, izoliuotos klasės, įmonės, atskiros darbo vietos tam tikrą negalią turintiems asmenims. Pirminiu posovietiniu laikotarpiu kurį laiką mažėjo bet kokio socialinio dalyvavimo mastai, nes laipsniškai griuvo ar specialiai buvo griaunamas uždaras, ydingas socialistinio dalyvavimo modelis. Pagaliau laipsniškai pradėtas kurti atviro socialinio dalyvavimo modelis su vis daugiau integruotais socialiniais tinklais, kuriuose gali dalyvauti neįgalieji. Reikia pastebėti, kad uždaro socialinio dalyvavimo modelio keitimas atviru susilaukė pasipriešinimo ir viešosiose įmonėse, įstaigose, organizacijose, nes tų įstaigų personalas neturėjo nei tinkamų nuostatų, nei įgūdžių plėtoti atviro dalyvavimo modelį. Tam priešinosi ir neįgaliųjų organizacijos bei šeimos, suinteresuotos finansinėmis išmokomis už neįgaliųjų slaugą.[12]

1993 metais Suvienytose tautose buvo išplėtotas neįgaliųjų socialinės integracijos konceptas. Buvo politiškai suformuluota idėja, kad negalė visų pirma yra dalyvavimo visuomenės gyvenime restrikcija, sumažėjimas. Tai reiškia, kad sutrikimas pats savaime neįgaliam asmeniui kelia mažiau sunkumų nei esantis “skirtumas tarp realaus, stebimo jo dalyvavimo ir tokio dalyvavimo, kokio tikimasi (paties asmens ir iš jo) iš neturinčio panašių sveikatos problemų asmens.”[11]

Pataisos 1991 metų “Invalidų socialinės integracijos įstatymui” buvo daromos atsižvelgiant į tai, kad jame vis dar buvo pastebimas diskriminacinis požiūris į neįgalimuosius. Šis įstatymas vis dar, bent jau iš dalies, palaikė neįgaliųjų atskyrimą nuo bendruomenės, izoliavimą specialiuose lavinimo, gydymo ir darbo įstaigose, skatino atskirų neįgaliųjų gyventojų anklavų kūrimą. Iš esmės 1991 metų įstatymas nepanaikino sovietinės uždaros neįgaliųjų (tuomet visur vadintų “invalidais”) priežiūros sistemos, o tik sudarė prielaidas jos griuvimui. 2003 metais įvykdyta neįgaliųjų integracijos programa turėjo įvertinti neįgalių asmenų iniciatyvumą, jų aplinkos demokratizaciją, integraciją į visuomenę, bendrų solidarumo tinklų organizavimą. Pagaliau naujoje įstatymo redakcijoje siekiama atsižvelgti į neįgalumo fenomeno aiškinimą Vakarų šalyse, į šiuolaikinio mokslo ir socialinės reabilitacijos (o ne tik medicininės ir darbinės) pasiekimus. Keisti uždarumo situaciją, formuojant atviras, integruotas į kitas socialines bendruomenes (mokymo klases, darbo kolektyvus, mišrius NVO, renkamuosius savivaldos organus) – yra naujausiais socialinės integracijos tikslas ir kartu svarbus socialinės politikos u-davinys. Tačiau ne visos savivaldybių administracijos pasinaudojo naujomis darbo su neįgaliais galimybėmis, mažai

skatino neįgaliųjų socialinį dalyvavimą, vadovavosi dažnai pasenusiomis, bet tuo laikotarpiu dar galiojusiomis įstatymo nuostatomis [12]. Taigi Lietuvos valstybė, išsilaisvinus iš hegemonistinės pasaulėžiūros pinklių, nustojusi kurti komunistinės visuomenės idealą, sugrįžo atgal į humanistinėmis vertybėmis grindžiamą ideologiją, pripažino žmogų, kaip aukščiausią ir neprilygstamą vertybę žemėje, ir stengiasi formuoti savo visuomeninę struktūrą, nukreiptą į asmenį, kaip vertybinės orientacijos centrą, visuomeninės gerovės vartotoją, vadovaudamasi tarptautinėmis ir savo valstybės visuomeninėmis normomis. Lietuvos visuomenei įteisinus lygių galimybių principą, iš esmės keičiasi požiūris į neįgalaus asmens vietą bendruomenėje, jo naudingumo visuomenei vertinimo kriterijus, atsiranda realios prielaidos negalę turinčiam žmogui savo gyvenimą organizuoti tais pačiais principais kaip visi. Tokiu būdu būtina sąlyga negalę turintiems asmenims įsilieti į bendrąją visuomenės socialinę erdvę tampa neįgaliųjų integracijos principo realizavimas visais visuomeninės struktūros lygiais. [28]

Naujuoju požiūriu negalė yra apibrėžiama kaip socialinio dalyvavimo restrikcija, sumažinimas, kuris atsiranda ne dėl sveikatos ar raidos sunkumų, bet dėl diskriminacinių reiškinių, sąlygotų individualių poreikių nepažinimu, neigiamų socialinių nuostatų, socialinės ir edukacinės segregacijos, izoliavimu nuo visuomenėje esančių resursų, asmens aktyvumo ir savarankiškumo ribojimo institucinėmis sąlygomis.

Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo konstruktas visų pirma numato, kad neįgalusis yra aktyvus visuomenės bendruomenės narys. Kokie gi manifestiniai ir latentiniai veiksniai padaro įmanoma neįgaliųjų įsitraukimą ir priklausomybę visuomenės gyvenime? Asmens aktyvumas ir bendruomenė numano kitas socialinio dalyvavimo konstrukto sudėtines dalis. Svarbu tai, kad neįgalieji turėtų visas galimybes patiems priimti spendimus, gyventi kiek labiau įmanoma savarankišką gyvenimą, dalyvauti miesto, miestelio įvykiuose. Visuomenė, vertinant socialinio dalyvavimo aspektu, yra kooperacinė sistema, kuri numato, kad kiekvienas visuomenės narys, nepriklausomai nuo savo psichinių ar fizinių ypatumų, turėtų tas pačias galimybes ir sąlygas priklausyti ir dalyvauti kolektyviniame gyvenime. Labai svarbus socialinio dalyvavimo aspektas yra pagarba skirtybėms principas. [11]

Profesorius Jonas Ruškus, savo knygoje “Negalės fenomenas” [29] dalyvavimą tapatina su sąvoka “inkliuzija”. Inkliuzija, dar vadinama “įtraukimu arba dalyvavimu” (angl. *involvement*) įgalinimu (angl. *empowering*), suprantama kaip buvimas kartu. Iš esmės inkliuzija išreiškia tą patį socialinės integracijos principą – sukurti vienodas sąlygas visiems dalyvauti bet kokioje veikloje. Inkliuzijos idėja išreiškia naują principą, kurio esmę atspinti tokie jau ir Lietuvoje žinomi terminai: mokymasis bendradarbiaujant, kritinis mąstymas, partnerystė ir pan. Inkliuziją – tai buvimo drauge ir skirtybės toleravimo filosofija. Tik iš

pirmo žvilgsnio atrodo taip paprasta būti ir dirbti drauge, o, kita vertus, akivaizdu, jog inkliuzija yra ypač sunkus ir sudėtingas metodas. Taip yra dėl to, kad bendraujant ir bendradarbiaujant susipina skirtingų žmonių skirtingos vertybės ir interesai, požiūriai ir įpročiai. Inkliuzijos reikšmę atspindi tokie principai [29]:

- Priklausyti bendruomenei ir būti jos narių priimtam.
- Nuolatiniai socialiniai santykiai ir draugystė.
- Šeimos, specialistų ir bendruomenės partnerystė.
- Viena "mokykla visiems"; vienodos ugdymo institucijų struktūros ir sveikiems, ir neįgaliems vaikams.
- Visiškai įgyvendinamos žmogaus teisės.
- Kiekvienas – ir neįgalusis, ir sveikasis – geba integruotis ir padėti integruotis kitam.
- Galimybė atlikti įvairius socialinius ir profesinius vaidmenis.
- Priklausomybės nuo kitų žmonių mažinimas.

Inkliuzijos šalininkai mano, jog socialinės nuostatos yra bazinis veiksnys, lemiantis socialinės integracijos (socialinio dalyvavimo) sėkmę (ar nesėkmę). Inkliuzijos principas akcentuoja ne akademines žinias, sutrikimų kategorizavimą bei klasifikavimą, lemiantį neigiamus stereotipus ir išankstines nuostatas, o socialinius santykius, narystę bendruomenėje. Inkliuzijos šalininkai tvirtina, kad neigiamos socialinės nuostatos ir vaizdiniai yra didžia dalimi išmokstami, įgyjami individualiosios patirties dėka. [29]

Inkliuzijos idėją, iš esmės, patvirtina nuostata, kad galimybę neįgaliam žmogui gyventi nepilnavertį gyvenimą bendruomenėje sąlygoja abipusė sąveika: sveikų žmonų pasirengimas priimti kitokį individą bei neįgalaus žmogaus pastangos būti veikliam. Būtent šios dvi sąlygos, mano nuomone, galinčios užtikrinti pilnavertę integraciją, ir atspindi neįgaliųjų socialinio dalyvavimo paradigmą.

Pilnavertė sąveika veikloje tarp žmonių įmanoma tik pažinimo ir pasitikėjimo aplinkoje. Sveikųjų požiūris į neįgaliuosius analizuotas įvairiais aspektais. V.Gudonis savo moksliniais tyrinėjimais įrodė, jog apie 60 proc. žmonių neadekvačiai vertina neįgaliųjų galimybes. Negalę turinčius asmenis suprantanti ir priimanti aplinka gali būti tik susitikimo situacijose, bendraujant ar veikiant kartu, kai susidaro galimybė pažinti vieni kitų vidinį pasaulį.

Taigi dar kartą prieiname prie išvados, kad įvertinant asmens pilnaverčio gyvenimo galimybę, atskaitos tašku tampa jo dalyvavimo veikloje laipsnis. J.Traberas teigė, jog negalė dar nepadaro vaiko neįgaliuoju, tai tik pagrindas, kuriuo remdamiesi mes suformuosime neįgalųjį vaiką. Brandi asmenybė gali būti išugdyta aplinkoje, kurioje

sudaromos sąlygos pilnavertei jo veiklai. Todėl pasitikėjimas negalią turinčiu asmeniu ir veiklos laisvė, neapribota perdėta pagalba, - pagrindiniai veiksniai, leidžiantys asmeniui prisitaikyti prie joje ypatingą bei savitą kompetenciją. T.Majevkis, cituodamas A.Huleko, teigia, jog bet koks darbas nereikalauja iš jį atliekančio asmens visų funkcijų – nei fizinių, nei psichinių, todėl visada išlieka galimybė surasti tokią veiklos sritį, kurioje būtų galima pilnavertiškai išnaudoti esamas veiklos galias, nesutelkiant dėmesio ties daugumos žmonių atliekamais vaidmenimis ir asmeniniais trūkumais. [28]

2. NEĮGALIŲJŲ SOCIALINIO DALYVAVIMO VEIKLŲ FINANSAVIMO YPATUMAI: LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodologija

Atliekant tyrimą buvo vykdoma dokumentų analizė ir pasinaudota antrinės duomenų analizės metodu (*secundary analyse*). Vėliau buvo atliktas pusiau standartizuotas viešojo administravimo specialistų, administruojančių savivaldybių vykdomą socialinę apsaugą, interviu telefonu, kurių duomenys apdoroti turinio analizės būdu. Pusiaustandartizuoto interviu klausimų turinį nulėmė antrinės duomenų analizės metu iškilę klausimai, dėl labai netolygaus vienos ar kitos savivaldybės finansavimo konkrečioje srityje. Duomenimis apdoroti taikyti kokybiniai - interpretaciniai ir kiekybiniai – statistiniai metodai. Tyrime panaudotų grafikų sudarymui naudota Windows Microsoft Exel programa.

2.2. Tyrimo empirinė bazė

Vykdant tyrimą „Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai: Lietuvos savivaldybių duomenų analizė“ buvo naudojamos kelių metų Lietuvos savivaldybių ataskaitos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai apie Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimą 2002 -2003 metais. Tyrime buvo panaudos 38 ataskaitos, t.y. tyrimo imtis - 38 Lietuvos savivaldybės: Alytus, Akmenė, Biržai, Birštonas, Druskininkai, Elektrėnai, Kalvarijos, Kaišiadorys, Kaunas, Klaipėda, Kelmė, Kėdainiai, Kretinga, Kupiškis, Mažeikiai, Molėtai, Neringa, Panevėžys, Pasvalys, Palanga, Plungė, Radviliškis, Raseiniai, Rokiškis, Skuodas, Šiauliai, Širvintai, Šilalė, Švenčionys, Tauragė, Trakai, Telšiai, Varėna, Vilnius, Vilkaviškis, Utena, Ukmergė, Zarasai.

Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija tik 2002 metais pradėjo reikalauti tokio tipo ataskaitų iš Lietuvos savivaldybių, todėl kai kurios savivaldybės neteisingai suprato, kaip pateikti šiuos duomenis, nevienodai ir kai kur klaidingai interpretavo ataskaitų klausimus. Kai kurios iš jų pateikė informaciją apie neįgaliųjų veiklų finansavimą tik iš savivaldybės biudžeto lėšų, o tuo tarpu, kitos įtraukė ir iš įvairių projektų gautas lėšas, kas sudarė svarų pranašumą prieš kitas savivaldybes. Be to, tam

tikrose savivaldybėse nebuvo pateikta duomenų kaip yra finansuojamos kai kurios konkrečios veiklos.

2.3. Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklos sritys: ataskaitų turinys

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai siunčiamų ataskaitų turinyje turėjo būti išskirtos septynios socialinės integracijos įgyvendinimo sritys ir bendra savivaldybės statistika sekančia tvarka:

1. **Bendra savivaldybės statistika:**

Savivaldybės gyventojų skaičius
Neįgaliųjų skaičius (bendras kartu su vaikais)
I grupės
Iš jų su visiška negalia
II grupės
III grupės
Vaikai su negalia
Iš jų su visiška negalia
Dirbantys neįgalieji
Darbingo amžiaus neįgalieji
Pensinio amžiaus neįgalieji

2. **Socialinės integracijos įgyvendinimas**

- Profesinis rengimas ir užimtumas

Darbo klubo veikla
Profesinis rengimas, užimtumas ir mokymas
Įdarbinimas į subsidijuojamas darbo vietas
Naujų darbo vietų steigimas
Įdarbinta viešuose darbuose neįgaliųjų registruotų darbo biržoje
Seminarų rengimas, mokymas, profesinis tobulėjimas

- Ugdymas ir švietimas

Organizuoja vaikų užimtumą lopšelyje, mokykloje, dienos užimtumo centre
Neįgalius vaikus integruoja, ugdo, ikimokyklinio ugdymo įstaigose, vidurinėse ir pagrindinėse mokyklose, gimnazijose, vaikų ugdymo centre
Vadovų, pedagogų kvalifikacijos kėlimas neįgaliųjų vaikų ir moksleivių ugdymo ir socializacijos klausimais
Inicijuotas kokybiškas korekcinės pagalbos teikimas specialių poreikių vaikams siekiant geresnių ugdymo rezultatų
Mokyti vaikus su negalia namuose
Organizuoti ilgalaikį ir laikiną moksleivių ugdymą namuose
Logopedų, soc. darbuotojų ,spec. pedagogų, psichologų pagalba vaikams mokyklose ir darželiuose
Integruoto neįgaliųjų ugdymo rėmimas, teikiant paslaugas

Vaikų integravimas į vasaros poilsio ir užimtumo programas
Neįgalių vaikų - tėvų konsultavimas bendravimo bei ugdymo klausimais
Neįgaliųjų pavėžėjimas
Neįgalių vaikų siuntimas į vaikų raidos centrus ištyrimui ir konsultavimui

- Aplinkos ir būsto pritaikymas

Rekonstruoti, pritaikyti būstai neįgaliesiems bei jų šeimos nariams (durys, langai, įrengtas įvažiavimas)
Aplinkos pritaikymas neįgaliesiems savivaldybei priklausantiems objektams
Atlikta darbo centro rekonstrukcija
Įrengti pagal galimybes pandusus, turėklus prie mokyklų, administracinių pastatų, seniūnijų
Aplinkos pritaikymas neįgaliesiems
Pirkti liftai, keltuvai, padusai, turėklai judėjimo negalia turintiems asmenims

- Kultūra ir sportas

Išvykos, vakaronės, parodos, susitikimai, menų šventės, skaitovų konkursai.
Neįgaliųjų meninis ugdymas kolektyvuose ir išvykos į renginius
Pasaulio invalidų dienos minėjimas
Organizuoti sporto renginiai žmonėms su negalia
Organizuoti "baltosios lazdelės" dienos paminėjimas
Vykdomi seminarai neįgaliesiems
Besiruošiant neįgaliųjų spartakiadai
Organizuoti neįgaliųjų kūrybos, parodos, autorinius vakarus
Vasaros poilsio organizavimas
Renginių, seminarų skirtų neįgaliųjų metams paminėti
Transporto paslaugos vykstant į kultūrinius ir sportinius renginius
Organizuoti tradicines dainų ir poezijų šventes

- Socialinės paslaugos

Stacionarios paslaugos
Nestacionarios paslaugos
Savivaldybės biudžeto finansinė parama socialinio projekto įgyvendinimui
Dienos užimtumo teikimas neįgaliesiems
Transporto paslaugų teikimas
Organizuoti socialines paslaugas namuose
Finansinė parama neįgaliesiems
Globos pinigų mokėjimas
Maitinimas

- Vienkartinės paramos suteikimas

Vienkartinės pašalpos sunkios ligos ar nelaimės atveju

- Kompensacinė technika ir protezavimas

Nemokamas dantų protezavimas
Nemokamas protezavimas
Neįgaliųjų aprūpinimas kompensacine technika
Aprūpinimas asmenų su judėjimo sutikimais vidaus ir lauko vežimėliais, vaikštynėmis, teflotechninėmis priemonėmis ir kt.

- Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

Nevyriausybinių organizacijų programų bei projektų finansavimas iš savivaldybės lėšų
Neįgalių vaikų poilsis vasaros stovykloje
Klubinė veikla - sportiniai kultūriniai renginiai
Žmonių su negalia integracija į visuomenę, užimtumas, socialinė reabilitacija, mokymo priemonių tobulinimas
Transporto paslaugos
Pagalba neįgaliųjų šeimoms
Teikiamos socialinės paslaugos
Socialinė parama
Neįgaliųjų ugdymas

2.4. Bendra savivaldybių statistika: gyventojų ir neįgaliųjų skaičiaus dinamika

Prieš pradedant vertinti atskirų veiklų finansavimo ypatumus, reikia nustatyti kaip kinta gyventojų skaičius bei neįgaliųjų skaičius Lietuvos savivaldybėse.

1 pav. Savivaldybių gyventojų skaičius 2002-2003 m.

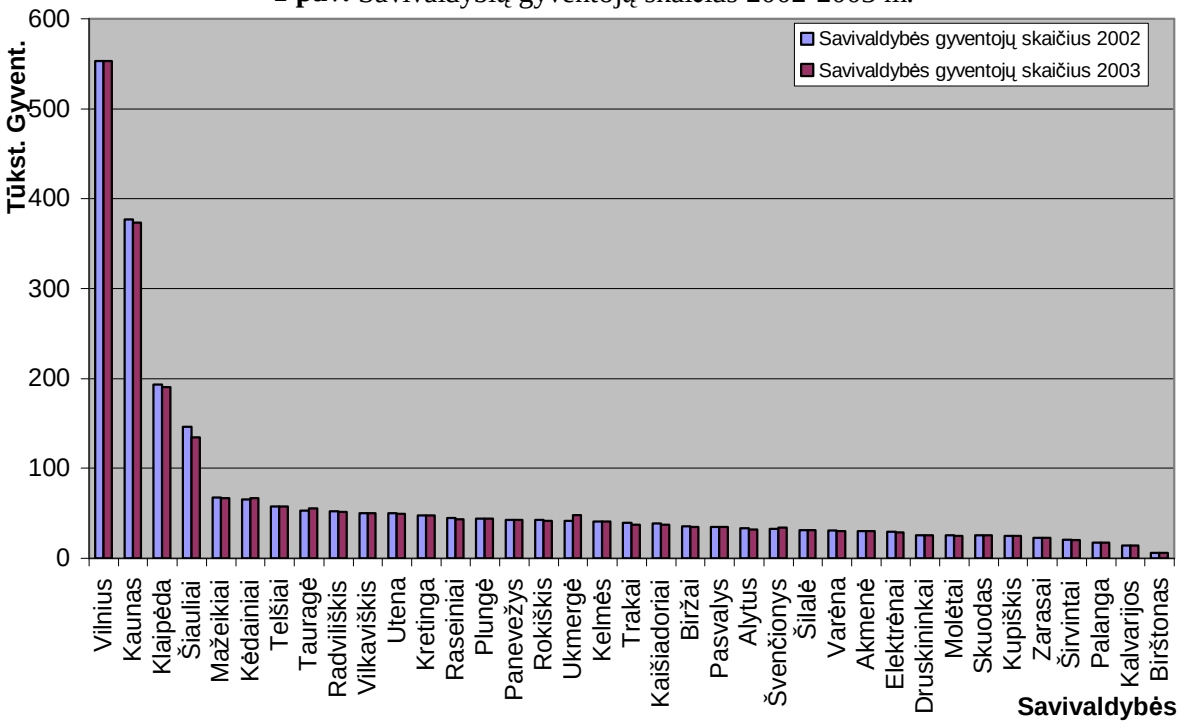

2 pav. Neįgaliųjų skaičiaus dinamika Lietuvos savivaldybėse 2002-2003 metais

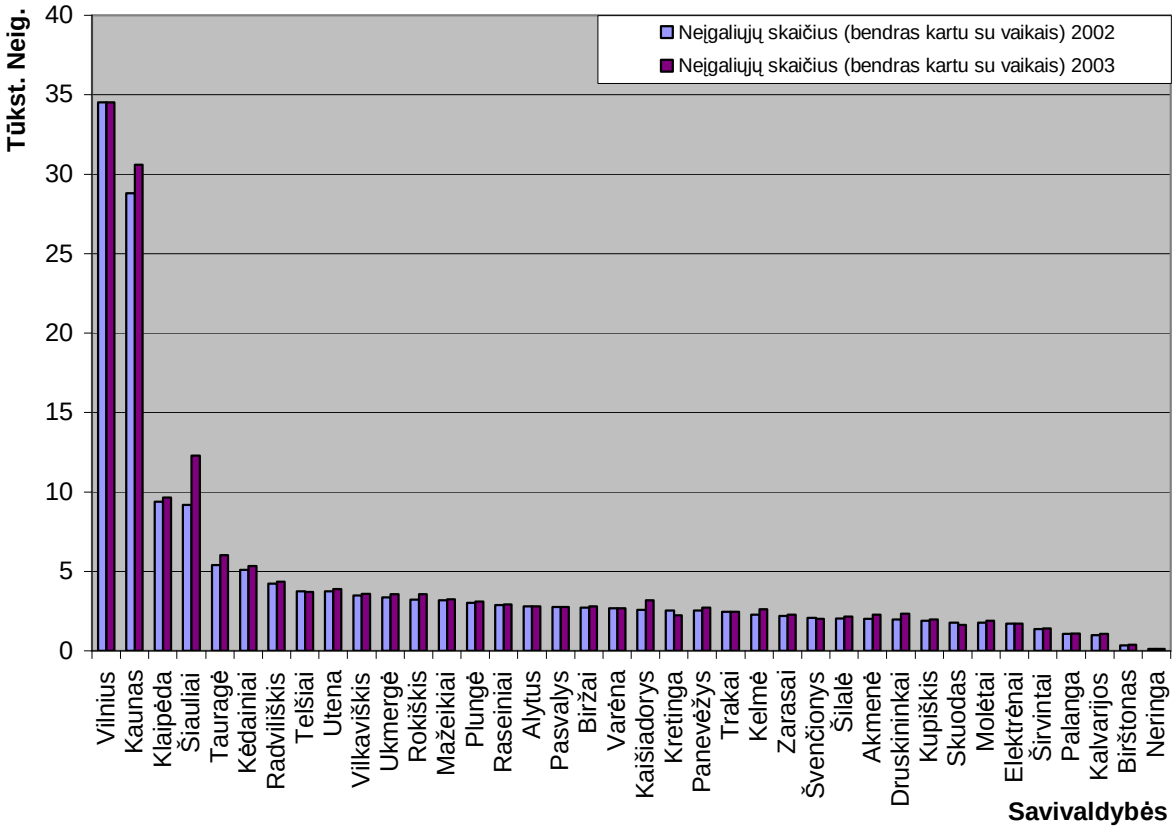

Išanalizavus savivaldybių pateiktus demografinius duomenis, daugumoje savivaldybių pastebimas gyventojų mažėjimas (Šiauliuose, Klaipėdoje, Kaune); padidėjimas stebimas tik keletame savivaldybių – Kėdainiuose, Ukmergėje, Tauragėje. Tuo tarpu neįgaliųjų skaičius savivaldybėse tendencingai didėja. Daugiausia neįgaliųjų yra Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje; didžiausias neįgaliųjų skaičiaus padidėjimas stebimas Šiauliuose, Kaune.

2.5. Bendras neįgaliųjų socialinio dalyvavimo finansavimas

3 pav. Bendras socialinio dalyvavimo finansavimas 2002-2003 m.

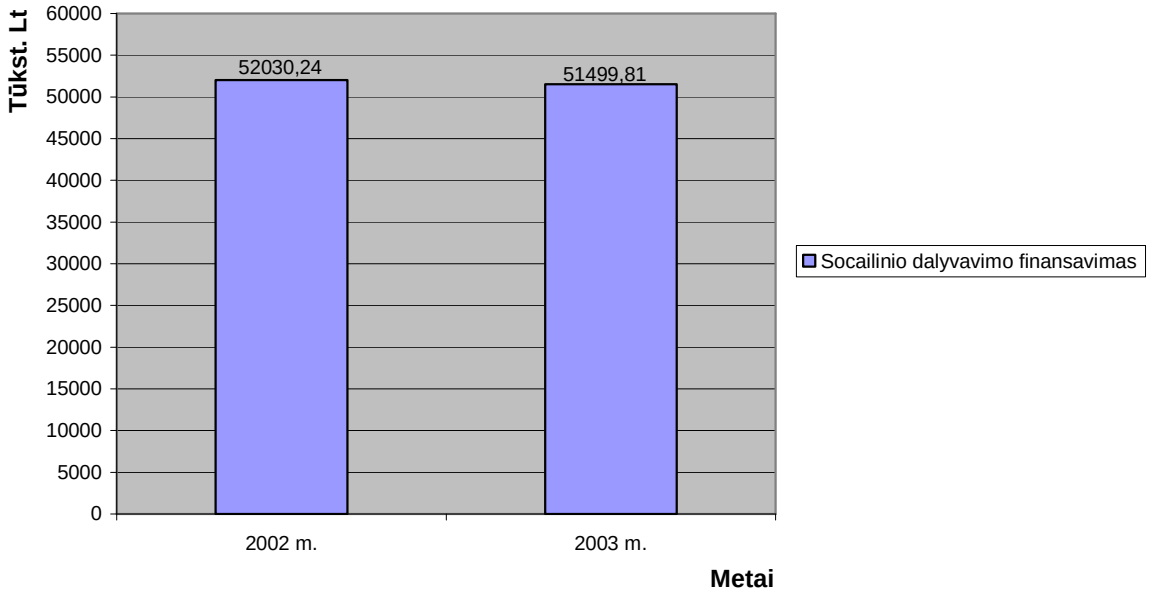

Lyginant 2002 ir 2003 metų neįgaliųjų socialinės integracijos programos finansavimą (3 pav.), matoma, kad 2003 metais visose savivaldybėse bendras finansavimas socialiniam dalyvavimui mažėja. Šią tendenciją pažymi ir Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ vietos bendrijų atstovai, jausdami vis didesnį lėšų stygių socialinėms paslaugoms finansuoti. Interviu su savivaldybių atstovais metu, respondentai pažymėjo, kad lėšų mažėjimą galima paaiškinti tuo, kad savivaldybių biudžete socialinėms reikmėms nėra numatyta atskiros eilutės, yra biudžeto perskirstymo galimybė, kas dažnai atliekama socialinėms reikmėms planuoto biudžeto sąskaita.

4 pav. Veiklų finansaviams Lietuvos savivaldybėse 2002-2003 m.

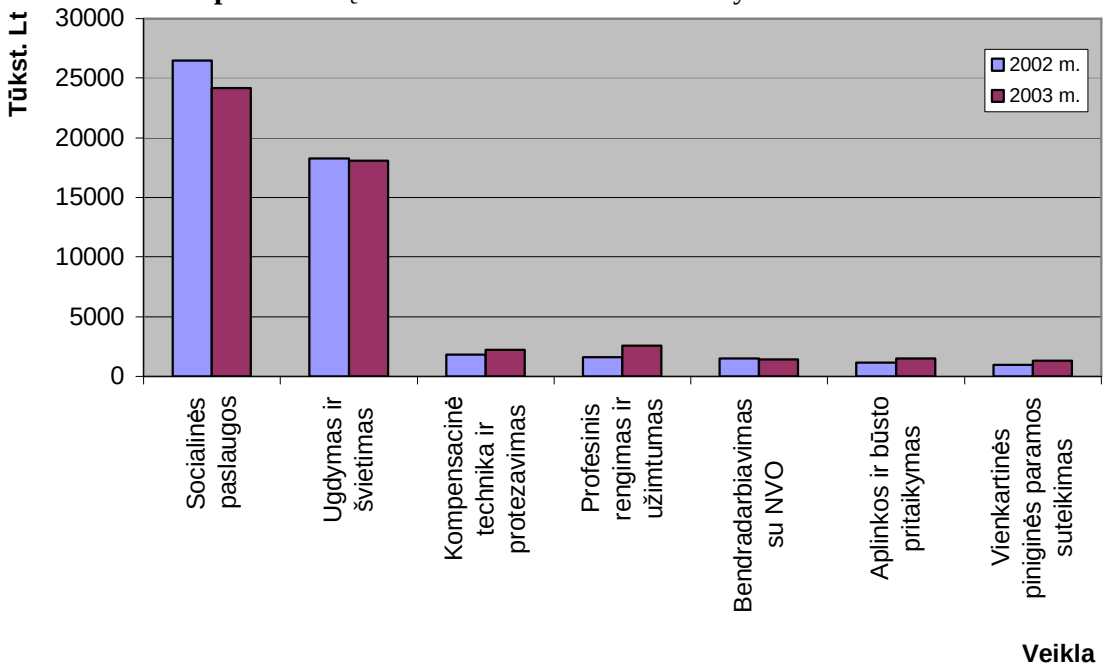

Iš 4 paveikslėlio matome, kad daugiausia lėšų savivaldybės skiria socialinėms paslaugoms, tačiau išanalizavus 2003 m. duomenis, pastebimas ryškus finansavimo mažėjimas, ką iš dalies galima būtų paaiškinti ir bendru savivaldybių finansavimo mažėjimu tais metais. Antroje vietoje pagal finansavimo dydį išsiskiria ugdymo ir švietimo veiklos sritis, kuri taip pat nagrinėjamame laikotarpyje sumažėjo. Nepaisant to, visos kitos veiklos, kad ir finansuojamos beveik penkis ar šešis kartus mažiau, turi tendenciją didėti, išskyrus lėšas skiriamas bendradarbiavimui su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios taip pat 2003 m. sumažėjo. Reikėtų pažymėti, kad paradoksalu, tačiau tos sritys, kurių finansavimas prisidėtų prie asmenų su negalia socialinio dalyvavimo, finansuojamos mažiausiai; tuo tarpu gausiausiai finansuojamos sritys, kurios lemia savivaldybių kaip administracinių vienetų plėtrą, tačiau neturi teigiamos įtakos asmenų su negalia socialinio dalyvavimo skatinimui. Pavyzdžiui, tokioms sritims kaip švietimas ir ugdymas, profesinis neįgaliųjų rengimas, taip pat bendradarbiavimas su trečiuoju sektoriumi finansuojami nepakankamai. Daugiausia lėšų buvo skirta socialinėms paslaugoms (kurios, deja, dažnai suprantamos kaip finansinė parama, šalpa daiktais, o ne kaip asmenims su negalia teikiamos užimtumo, socialinių įgūdžių ugdymo ir kitos paslaugos (pvz., Raseinių rajono savivaldybės pateiktoje ataskaitoje, įvardijamos tokios suteiktos socialinės paslaugos: skalbimo paslaugos, labdara drabužiais, kt.)) infrastruktūros plėtrai, tačiau laukiamas efektas, tikėtina, būtų pastebėtas daugiau investavus į

žmogiškuosius išteklius (apklausti darbuotojai pažymi, kad pageidautų dalyvauti mokomuosiuose seminaruose, mokymuose, profesinio tobulėjimo kursuose).

2.6. Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo dinamika Lietuvos savivaldybėse pagal veiklas

- **Profesinis rengimas ir užimtumas.**

5 pav. Profesinio rengimo ir užimtumo finansavimas 2002-2003 m.

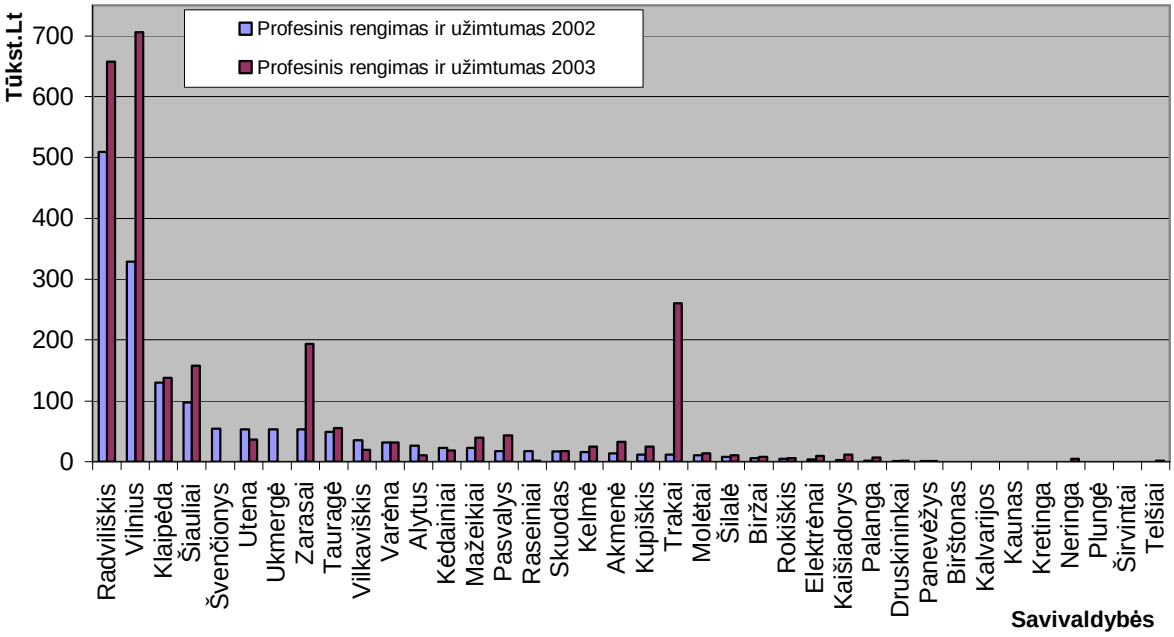

6 pav. Profesinio rengimo ir užimtumo finansavimas 2002-2003 m./ 1 neįgaliąjam

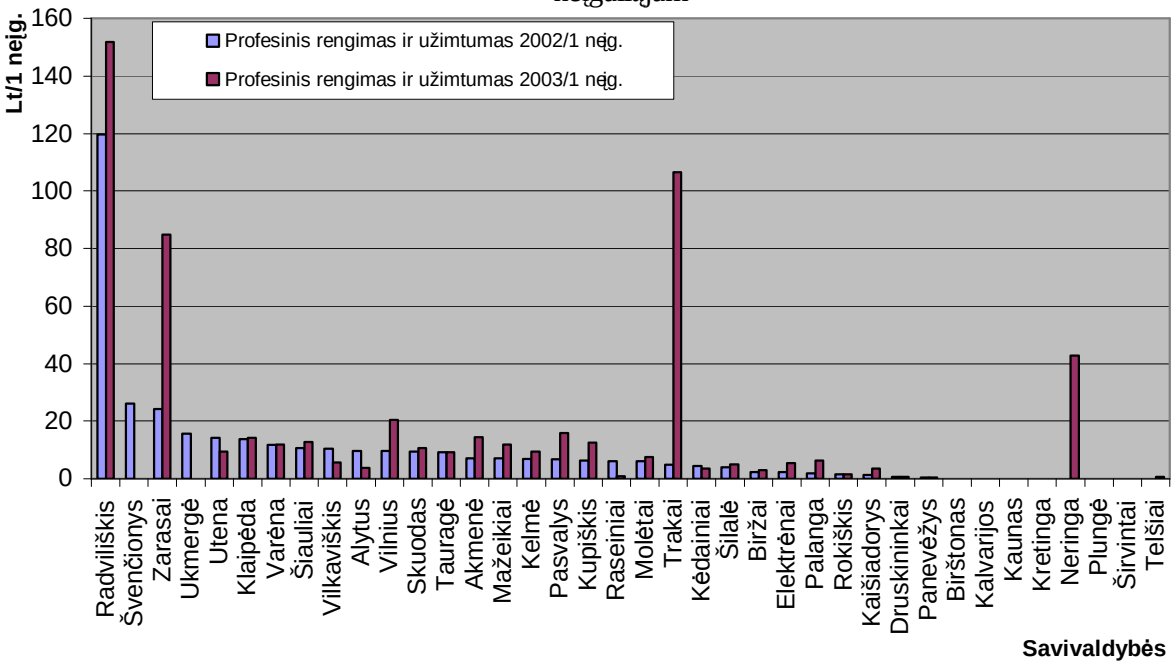

Profesinio rengimo ir užimtumo finansavimo turinį sudaro: darbo klubo veikla; profesinis rengimas, užimtumas ir mokymas; įdarbinimas į subsidijuojamas darbo vietas; naujų darbo vietų steigimas; įdarbinta viešuosiuose darbuose neįgaliųjų (registruotų darbo biržoje); seminarų rengimas, mokymas, profesinis tobulėjimas.

Išanalizavus duomenis apie profesiniam rengimui skiriamas lėšas (5 pav., 6 pav.), matyti, kad 2003 metais jos padidėjo beveik visose Lietuvos savivaldybėse. Iš kitų savivaldybių aiškiai išsiskyrė Vilniaus bei Radviliškio savivaldybės, kuriose šiai sričiai skiriamas finansavimas buvo didžiausias. Tačiau Vilniuje matomas tik didelis absoliutus finansavimas, bet apskaičiavus, kiek lėšų yra skiriama vienam neįgaliajam, jos nėra tokios ženklios. Taip pat pažymėtina, kad 2003 metais profesiniam rengimui skirtas finansavimas ženkliai išaugo Trakų, Šiaulių, Zarasų savivaldybėse. Telefoninės apklausos metu, daugumos savivaldybių atstovai negalėjo paaiškinti biudžeto didėjimo tendencijos, aiškindami tuo, kad tik 2002 metais buvo pradėti sisteminti šie duomenys, trūksta tarnybų bendradarbiavimo bei kompetencijos. Radviliškio savivaldybės atstovas paaiškino, kad šioje savivaldybėje tokį ženklų finansavimą aptariamai sričiai nulėmė, kad Radviliškyje yra įsteigtas respublikinis profesinės reabilitacijos centras, kuriame kasmet mokoma apie 400 jaunuolių iš visos respublikos; taip pat šis centras papildomai pritraukia lėšų iš kitų nacionalinių bei tarptautinių projektų. Pagirtinas Radviliškio rajono savivaldybės glaudus bendradarbiavimas su darbo birža, kuriam 2003 metais buvo skirta 85000 Lt, asmenų su negalia įdarbinimui pagal aktyvią darbo rinkos programą.

Paminėtinos savivaldybės, tiriamuoju laikotarpiu iš viso neskyrusios lėšų tokiai svarbiai sričiai kaip profesinis rengimas: Birštonas, Kalvarijos, Plungė, Širvintai. Paveikslėlyje matome, kad lėšų šiai sričiai neskyrė ir Kauno savivaldybė, tačiau tokia žyma paveikslėlyje atsirado dėl to, kad Kauno savivaldybės atstovai apklausos ataskaitoje nepateikė duomenų apie lėšas, skirtas aptariamai sričiai. Panevėžio miesto savivaldybė profesiniam rengimui tiriamu laikotarpiu skyrė po 1000 Lt per metus, todėl paveikslėlyje ši savivaldybė atsispindi kaip neremianti šios srities.

Toks išvardytų kritikuotinų savivaldybių požiūris į vieną svarbiausių sričių, sąlygojančių asmenų su negalia socialinį dalyvavimą – profesinį rengimą – demonstruoja jų prioritetus infrastruktūros, tačiau ne žmogiškųjų išteklių plėtrai.

- **Ugdymas ir švietimas.**

7 pav. Ugdymas ir švietimas 2002-2003 m.

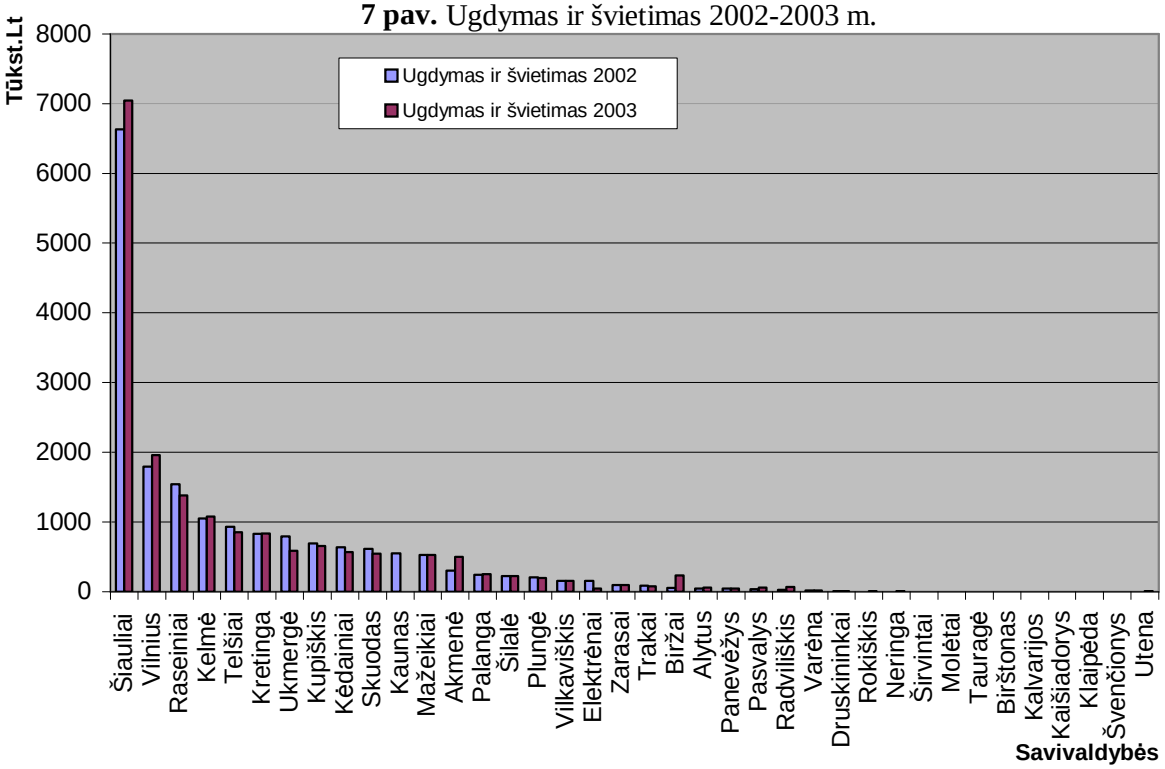

8 pav. Ugdymas ir švietimas 2002-2003 m./1 neįg.

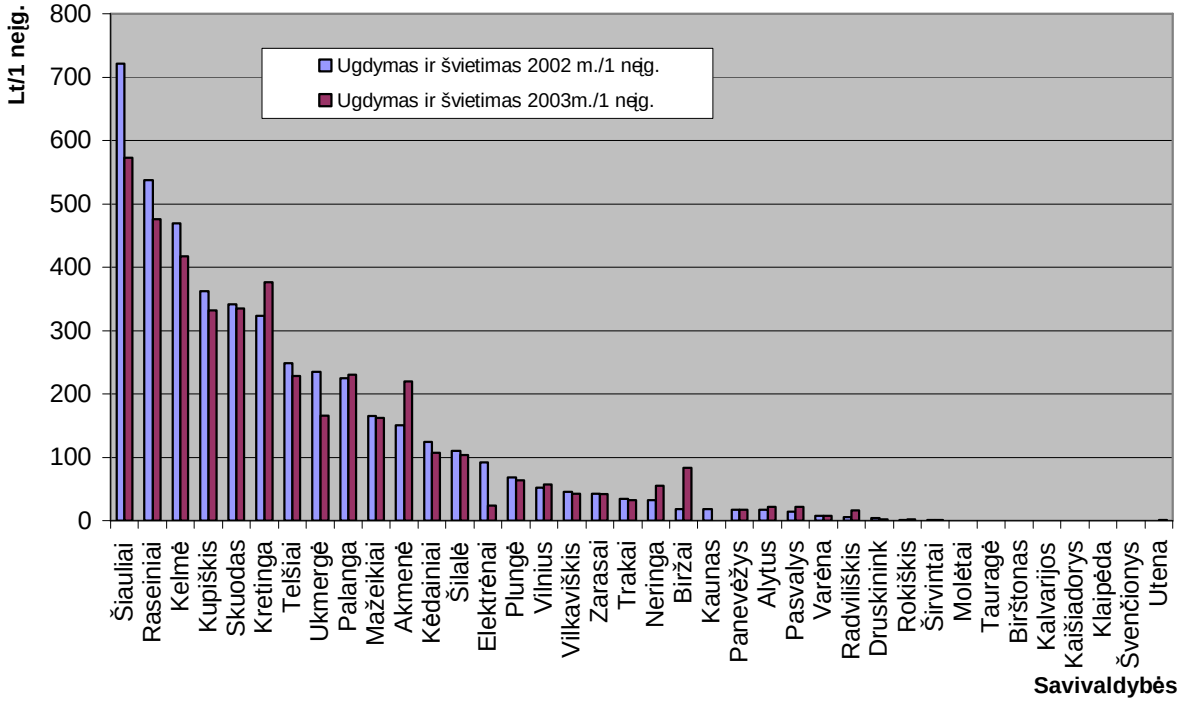

Ugdymo ir švietimo finansavimo turinį sudaro: organizavimas vaikų užimtumo lopšelyje, mokykloje, dienos užimtumo centre; neįgalių vaikų integravimas, ugdymas, ikimokyklinio ugdymo įstaigose, vidurinėse ir pagrindinėse mokyklose, gimnazijose, vaikų ugdymo centruose; vadovų, pedagogų kvalifikacijos kėlimas neįgaliųjų vaikų ir moksleivių ugdymo ir socializacijos klausimais; inicijuotas kokybiškas korekcinės pagalbos teikimas specialių poreikių vaikams siekiant geresnių ugdymo rezultatų; vaikų su negalia mokymas namuose; organizavimas ilgalaikio ir laikino moksleivių ugdymo namuose; logopedų, soc. darbuotojų ,spec. pedagogų, psichologų pagalba vaikams mokyklose ir darželiuose; integruoto neįgaliųjų ugdymo rėmimas, teikiant paslaugas; vaikų integravimas į vasaros poilsio ir užimtumo programas; neįgalių vaikų - tėvų konsultavimas bendravimo bei ugdymo klausimais; neįgaliųjų pavėžėjimas; neįgalių vaikų siuntimas į vaikų raidos centrus ištyrimui ir konsultavimui.

Išanalizavus ugdymui skiriamas lėšas (7 pav.), ryškiausiai išsiskiria Šiaulių savivaldybė, kurioje šiai sričiai skirtas finansavimas tiek 2002, tiek 2003 metais buvo didžiausias. Išanalizavus vieno asmens su negalia ugdymui skiriamas lėšas (8 pav.), taip pat Šiaulių savivaldybėje jų buvo skirta daugiausia, kur 2003 metais stebimas finansavimo didėjimas (buvo remiamas specialiųjų poreikių vaikų ugdymas švietimo įstaigose; šio proceso metu pasiektas rezultatas įvardijamas kaip įgytas išsilavinimas; žr. priedą Nr 1).

Finansavimo padidėjimas stebimas Akmenės, Biržų, Kretingos, Palangos savivaldybėse. Siekiant išsiaiškinti šiuos reiškinius, savivaldybių atstovai negalėjo pateikti aiškaus atsakymo, nes oficialūs duomenys, pasak jų, buvo pateikti iš švietimų skyrių.

Tuo tarpu finansavimo mažėjimas stebimas Elektrėnų, Kelmės, Raseinių, Telšių, Ukmergės bei eilėje kitų savivaldybių; šiai sričiai visų savivaldybių kontekste mažiausiai skiria Birštono, Kalvarijų, Kaišiadorių, Molėtų, Neringos, Rokiškio, Širvintų, Švenčionių, Tauragės, Utenos savivaldybės. Tačiau išanalizavus vienam neįgaliajam skiriamą finansavimą švietimo ir ugdymo srityje, šios savivaldybės, pagal jose gyvenančių neįgaliųjų skaičių, aptarimą sritį finansuoja gana adekvačiai.

Pavyzdžiui, Kelmės, Raseinių, Kupiškio, Kretingos, Mažeikių, Palangos, Skuodo savivaldybės, nors jose gyvena nedaug neįgaliųjų, vieno asmens, turinčio specialiųjų poreikių ugdymui skiria santykinai daug lėšų; tuo tarpu, pavyzdžiui, Vilniuje, nors respublikos mastu skiriamas didelis finansavimas, vieno asmens su negalia specialiesiems ugdimosi poreikiams lėšų skiriama palyginus mažai. Tai rodo netolygumą lėšų paskirstyme, skiriamas finansavimas nepatenkina neįgaliųjų švietimo ir ugdimosi poreikių, kurie laikytini esmine grandimi neįgaliųjų socialinio dalyvavimo skatinimo procese bei žmogiškųjų išteklių plėtroje.

- **Aplinkos ir būsto pritaikymas.**

9 pav. Aplinkos ir būsto pritaikymo finansavimas 2002-2003 m.

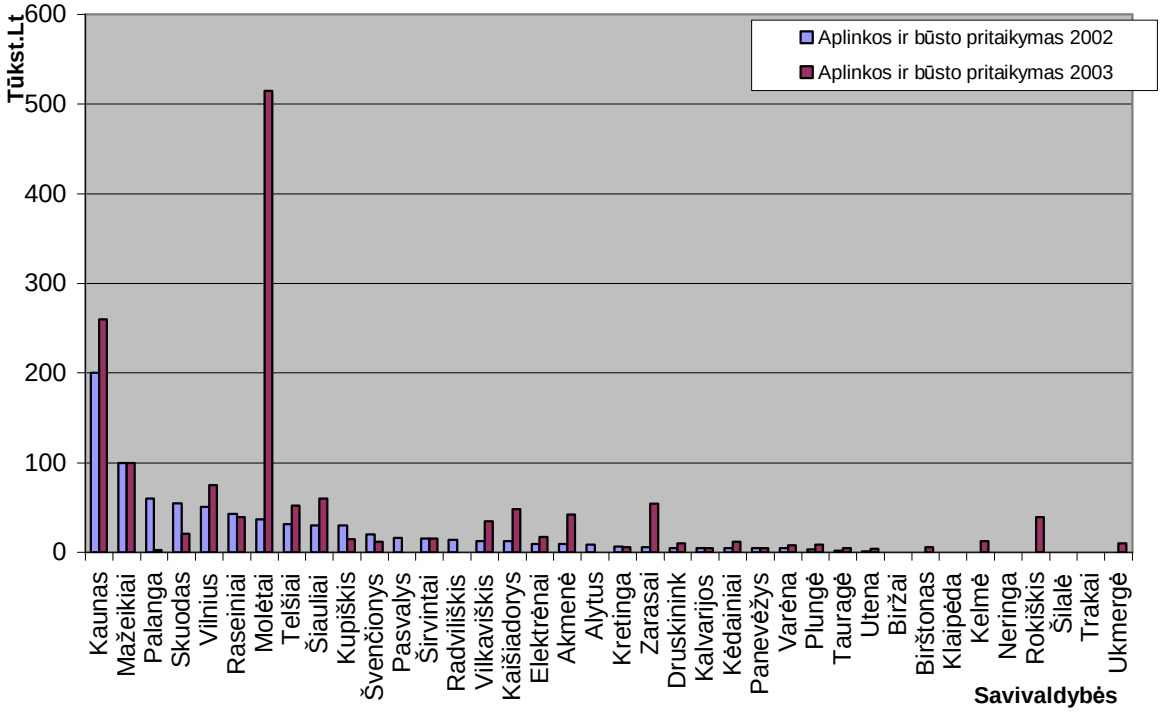

10 pav. Aplinkos ir būsto pritaikymas 2002-2003 m./1 neįg.

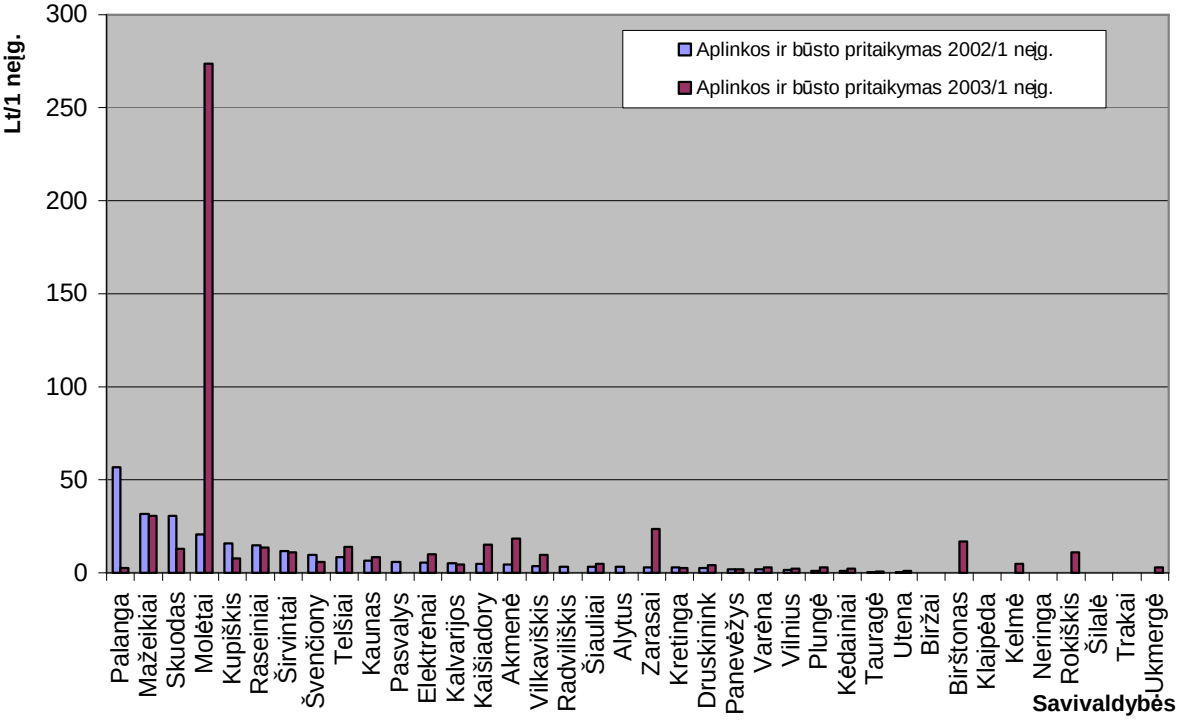

Aplinkos ir būsto pritaikymo finansavimo turinį sudaro: būstų neįgaliesiems bei jų šeimos nariams (durys, langai, įrengtas įvažiavimas) rekonstravimas ir pritaikymas; aplinkos pritaikymas neįgaliesiems savivaldybei priklausantiems objektams; darbo centro rekonstrukcijos atlikimas; pandusų, turėklų prie mokyklų, administracinių pastatų, seniūnijų įrengimas pagal galimybes; aplinkos pritaikymas neįgaliesiems; liftų, keltuvų, pandusų, turėklų judėjimo negalią turintiems asmenims pirkimas.

Išanalizavus aplinkos ir būsto pritaikymui skirtas lėšas (9 pav.), paaiškėjo, kad daugiausia jų buvo skirta Molėtų savivaldybėje 2003 metais. Aiškinantis šią situaciją pokalbio telefonu metu, savivaldybės atstovas paaiškino, kad trečiais metais Molėtuose buvo įgyvendintas neįgaliųjų darbinio užimtumo centro statybos ir aplinkos pritaikymo projektas, kuris dar nėra pilnai užbaigtas ir kuriam 2002 metais buvo skirta 37000 Lt, 2003 metais – 513900 Lt. (žr. priedą Nr. 2).

Taip pat finansavimo dydžiu išsiskiria Kaunas. Aiškinantis situaciją apklausos telefonu metu, savivaldybės darbuotojas paaiškino, kad Kauno mieste buvo rekonstruojamas sutrikusio intelekto jaunuolių dienos užimtumo centras, įrengtos dirbtuvėlės, valgyklos patalpos. Ataskaitoje nurodyta, kad per tiriamąjį laikotarpį buvo pritaikyti 23 būstai neįgaliesiems.

Zarasų rajono savivaldybės skiriamas finansavimas 2003 metais ženkliai išaugo palyginus su praėjusiais metais. Tikslinant duomenis, savivaldybės atstovas pažymėjo, kad 2003 metais didelė dalis aplinkos pritaikymui skirto biudžeto buvo panaudota neįgaliųjų būstų pritaikymui - net šešiems rajono neįgaliesiems buvo įrengtas išvažiavimas iš pirmo aukšto į lauką, buvo pritaikytos vonios, tualeto patalpos.

Taip pat, 2002 metais išsiskiria Palangos savivaldybėje aptariamai sričiai skirtas biudžetas. Interviu telefonu metu buvo pažymėta, kad už skirtas lėšas buvo įgyvendintas mokyklos aplinkos pritaikymo projektas, t.y. įrengtas liftas.

Dalyje savivaldybių – Neringos, Biržų, Trakų, kt. – tiriamais metais aplinkos pritaikymui visai nebuvo skirta lėšų. Detaliau pasiaiškinus šią situaciją telefonu, buvo išsiaiškinta, kad kai kuriose iš šių savivaldybių aptariamiems projektams lėšų buvo skirta iš nevyriausybinių organizacijų biudžetų, todėl savivaldybių biudžetuose tai neatsispindi.

- **Kultūra ir sportas.**

11 pav. Kultūros ir sporto finansavimas 2002-2003 m.

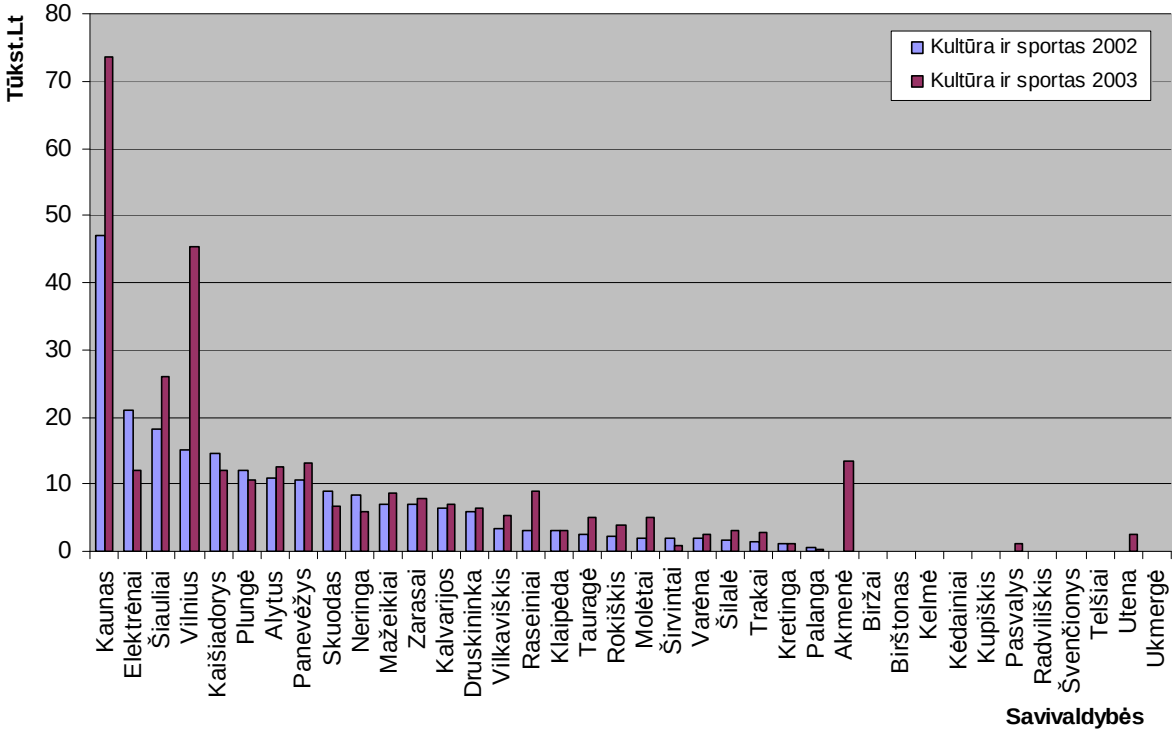

12 pav. Kultūros ir sporto finasavimas 2002-2003 m./1 neįg.

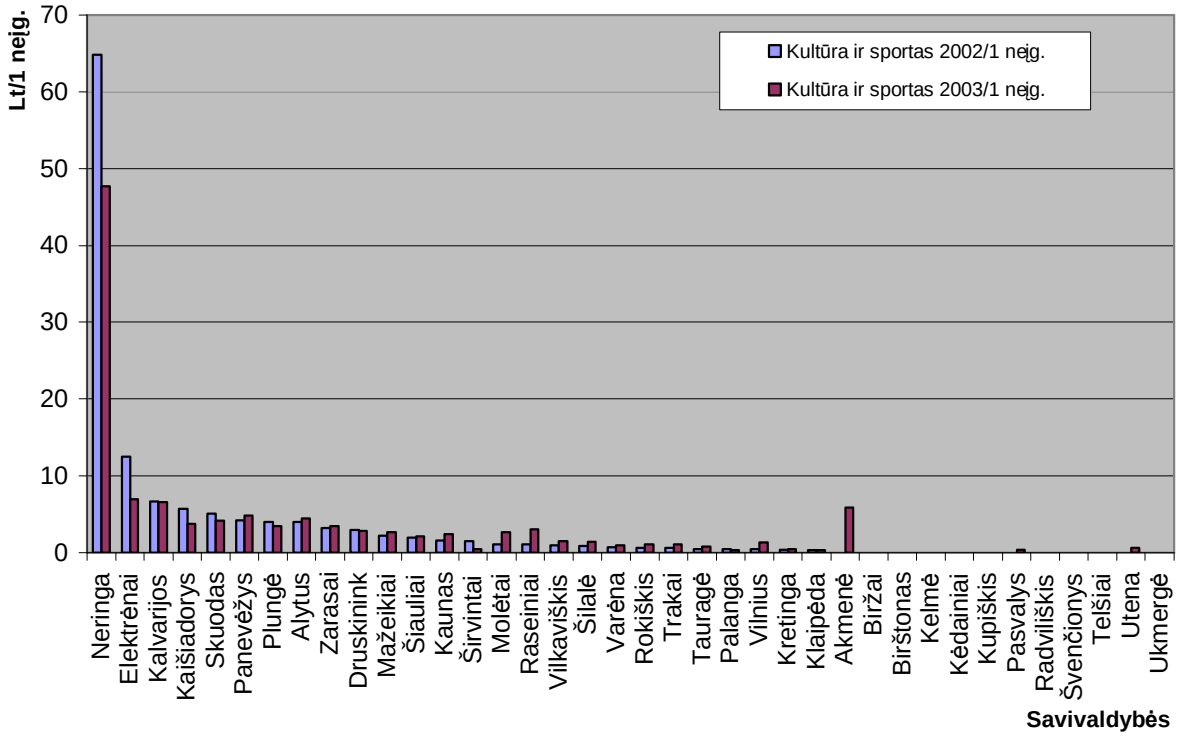

Kultūros ir sporto finansavimo turinį sudaro: išvykos, vakaronės, parodos, susitikimai, menų šventės, skaitovų konkursai; neįgaliųjų meninis ugdymas kolektyvuose ir išvykos į renginius; pasaulio invalidų dienos minėjimas; sporto renginių žmonėms su negalia organizavimas; "baltosios lazdelės" dienos paminėjimo organizavimas; seminarų neįgaliesiems vykdymas; ruošimasis neįgaliųjų spartakiadai; neįgaliųjų kūrybos, parodų, autorinių vakarų organizavimas; vasaros poilsio organizavimas; renginių, seminarų skirtų neįgaliųjų metams paminėti organizavimas; transporto paslaugų teikimas vykstant į kultūrinius ir sportinius renginius; tradicines dainų ir poezijos šventės organizavimas.

Kultūra ir sportas nėra laikomi tokiais prioritetais kaip socialinės paslaugos ar neįgaliųjų ugdymas, todėl finansavimas šiai sričiai skiriamas mažesnis. Tiriamajame laikotarpyje savivaldybių tarpe didžiausias finansavimas buvo skirtas Kauno, Šiaulių bei Vilniaus savivaldybėse (11 pav.). Savivaldybių atstovai tai aiškino savivaldybių dydžiu, bei renginių gausa jose.

Kauno savivaldybės atstovas interviu telefonu metu pažymėjo, kad ženkli dalis miesto biudžeto buvo skirta įvairiems neįgaliųjų kultūriniams ir sportiniams projektams.

Vilniaus miesto ataskaitoje pažymėta, kad buvo skirta lėšų sporto bazių nuomai sportiniam mokomajam darbui vykdyti, dalyvavimui miesto, respublikinėse ir tarptautinėse neįgaliųjų sporto varžybose, sporto inventoriaus įsigijimui bei mokomųjų treniruočių sporto stovyklų vykdymui.

Analizuojant vienam asmeniui su negalia šioje srityje skiriamas lėšas (12 pav.), paaiškėjo, kad santykinai daugiausia lėšų tenka Neringos savivaldybės vienam neįgaliajam (3 priedas). Savivaldybės atstovas paklaustas apie tai, negalėjo įvardinti to priežasties, nes, pasak jo, žmogus, atsakingas už parengtą ataskaitą jau nebedirba. Tyrimo autoriaus nuomone, šią situaciją galima paaiškinti mažu asmenų su negalia skaičiumi savivaldybėje ir santykinai dideliu aptariamos srities finansavimu (pvz. vienam neįgaliajam 2002 metais Neringos savivaldybėje tenka apie 65 Lt, tuo tarpu Vilniuje – 0,43 Lt).

Santykinai nedidelės savivaldybės – Elektrėnų (2002 metais), Akmenės (2003 metais) – taip pat skiria gana dideles sumas kultūros sričiai, įvertinus vienam neįgaliajam tenkančias lėšas.

Socialinės paslaugos.

13 pav. Socialinių paslaugų finansavimas 2002-2003 m.

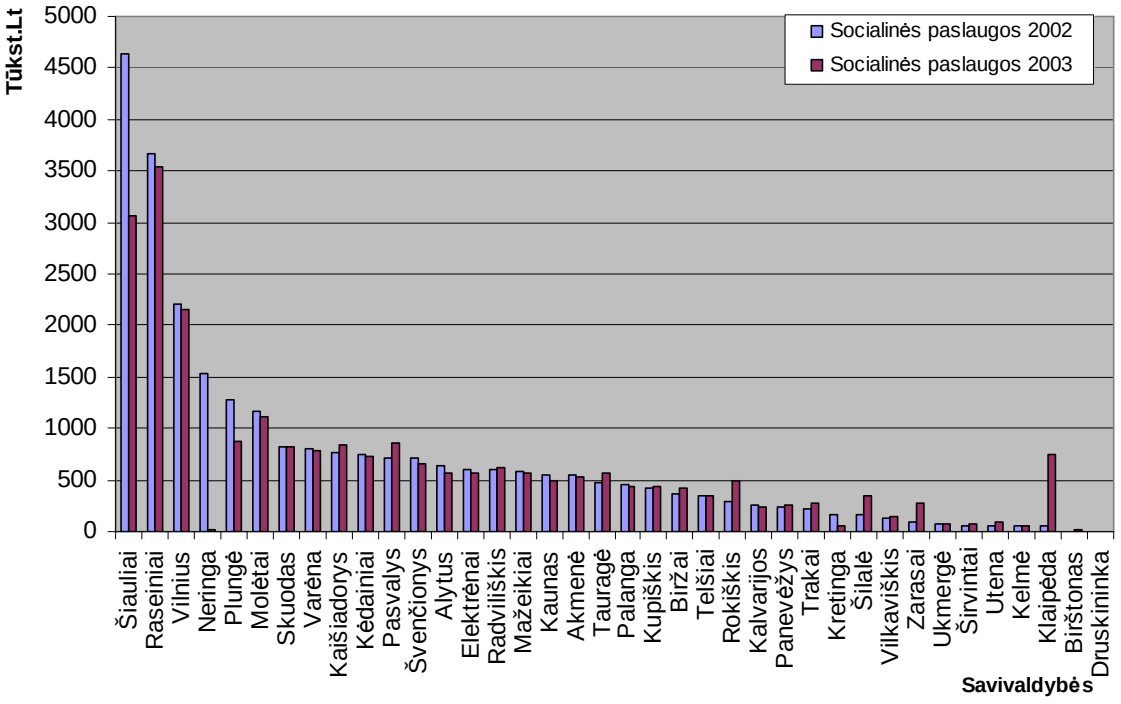

14 pav. Socailinių paslaugų finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

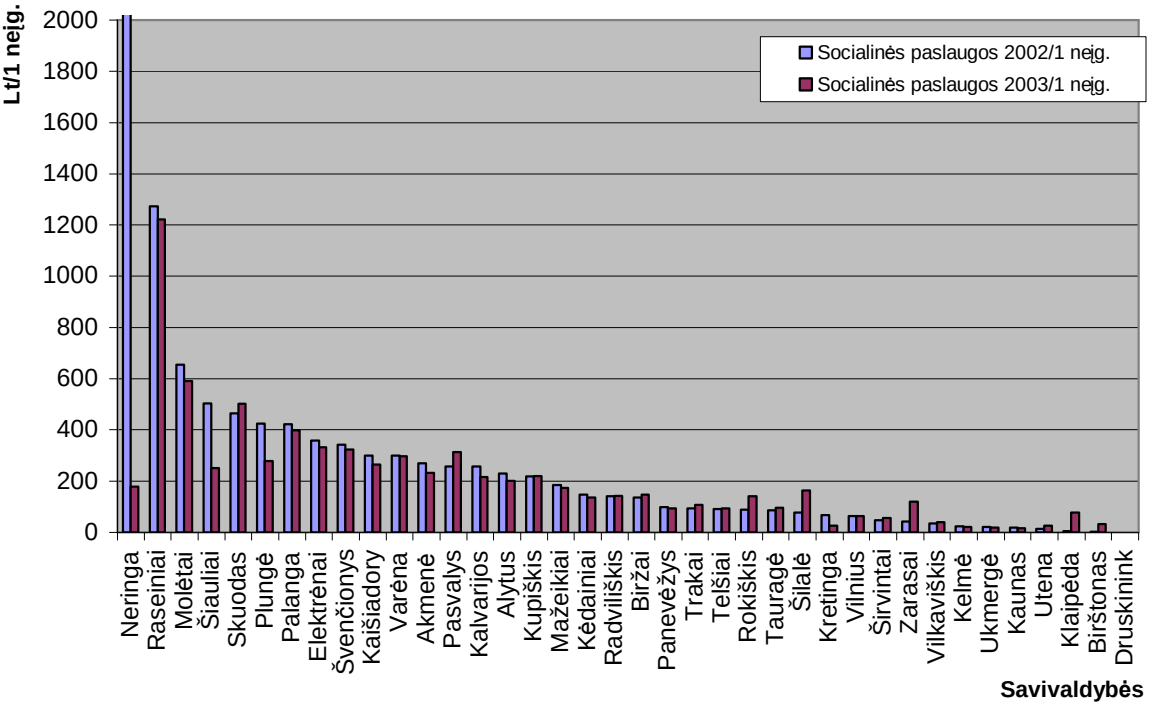

Socialinių paslaugų finansavimo turinį sudaro: stacionarių paslaugų teikimas; nestacionarių paslaugų teikimas; savivaldybės biudžeto finansinė parama socialinio projekto įgyvendinimui; dienos užimtumo teikimas neįgaliesiems; transporto paslaugų teikimas; socialinių paslaugų namuose organizavimas; finansinės paramos neįgaliesiems teikimas; globos pinigų mokėjimas; maitinimas.

Socialinės paslaugos, ypač bendruomeninės, yra laikomos prioritetu neįgaliųjų socialinės integracijos programoje, šiai sričiai skiriama ženkli dalis biudžeto. Savivaldybių tarpe daugiausia aptariamai sričiai skiriama Šiaulių, Raseinių bei Vilniaus savivaldybėse (13 pav.). Ypač Šiaulių bei Raseinių savivaldybėse (atsižvelgiant į šių savivaldybių dydį) socialinėms paslaugoms skiriamas solidus biudžetas.

Aiškinantis šią situaciją interviu telefonu metu, Vilniaus savivaldybės atstovas pažymėjo, kad Vilniuje ypač ženklus įnašas yra nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų, tuo tarpu neįgaliųjų organizacijų įnašas kituose miestuose ne toks žymus. Dėl šios priežasties, nors Vilniaus mieste socialinėms reikmėms skiriamas biudžetas yra vienas didžiausių respublikoje, dėl nevyriausybinių organizacijų įnašų, grafike tai nelabai atsispindi.

Vienam neįgaliajam sąlyginai daugiausia lėšų socialinėms reikmėms skiriama Neringos savivaldybėje (14 pav.), 2002 m. 1 neįgaliajam teko net 12001 Lt, o tuo tarpu, 2003 m. skiriamas finansavimas sumažėjo net 67 kartus – iki 179 Lt. Kaip minėta anksčiau, savivaldybės atstovas nepaaiškino to priežasties, dėl pasikeitusių darbuotojų, kurie rengė šią ataskaitą. Be to, ataskaitoje taip pat detaliau neparodyta, kam buvo skirtos tos lėšos.

Kita gausiai socialines paslaugas finansuojanti savivaldybė – Raseiniai. Didžiausia dalis socialinio biudžeto buvo skirta pagalbai namuose (116000 Lt), nemažai skirta nemokamo maitinimo paslaugoms, specialaus transporto paslaugoms.

Apie daugelio sričių finansavimą duomenų nepateikusi Klaipėdos savivaldybė, socialinių paslaugų sričiai skyrė nemažai lėšų, ypač palyginus su prieš tai buvusių metų laikotarpiu. Klaipėdos miesto savivaldybės socialinės apsaugos skyriaus darbuotoja pažymėjo, kad miesto valdžia laiko prioritetu bendruomeninių socialinių paslaugų tinklo plėtojimą, tačiau, tenka pažymėti, kad ši sritis finansuojama nepakankamai (atsižvelgiant į savivaldybės dydį), nes Klaipėdoje ir jos rajonuose gausu stacionarių socialinių įstaigų, kuriose gaunamos paslaugos neatitinka socialinio dalyvavimo siekiamybės.

- **Vienkartinės piniginės paramos suteikimas.**

15 pav. Vienkartinės piniginės paramos suteikimas 2002-2003 m.

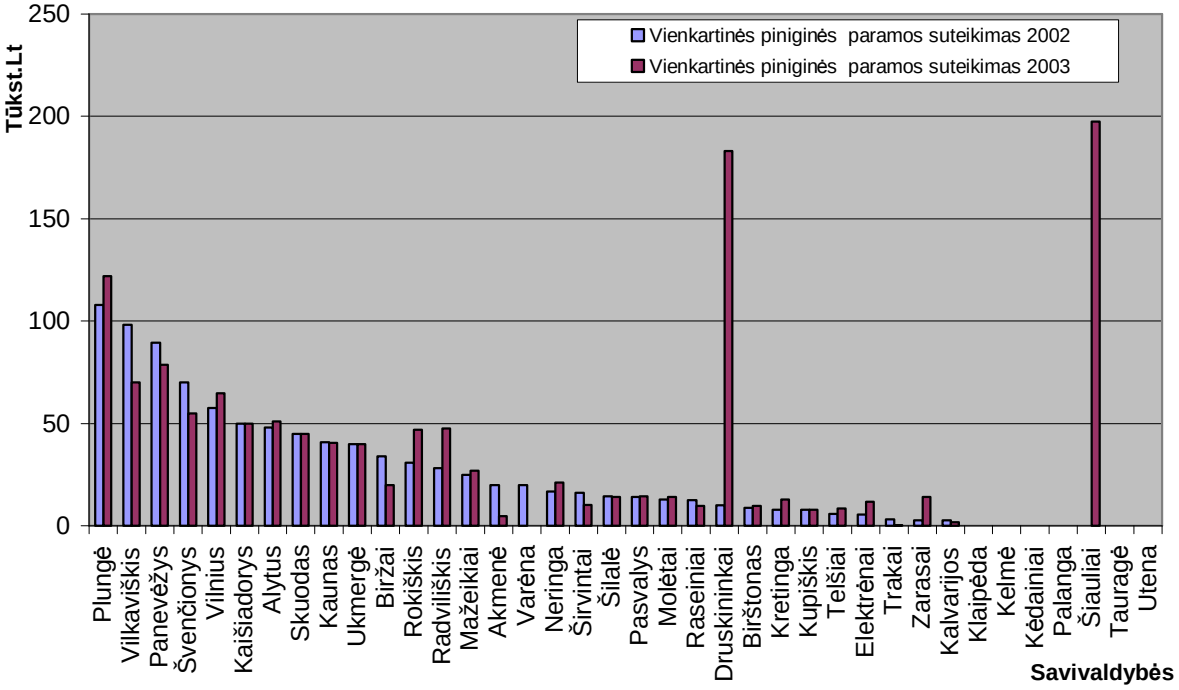

16 pav. Vienkartinės piniginės paramos suteikimas 2002-2003 m./1 neįg.

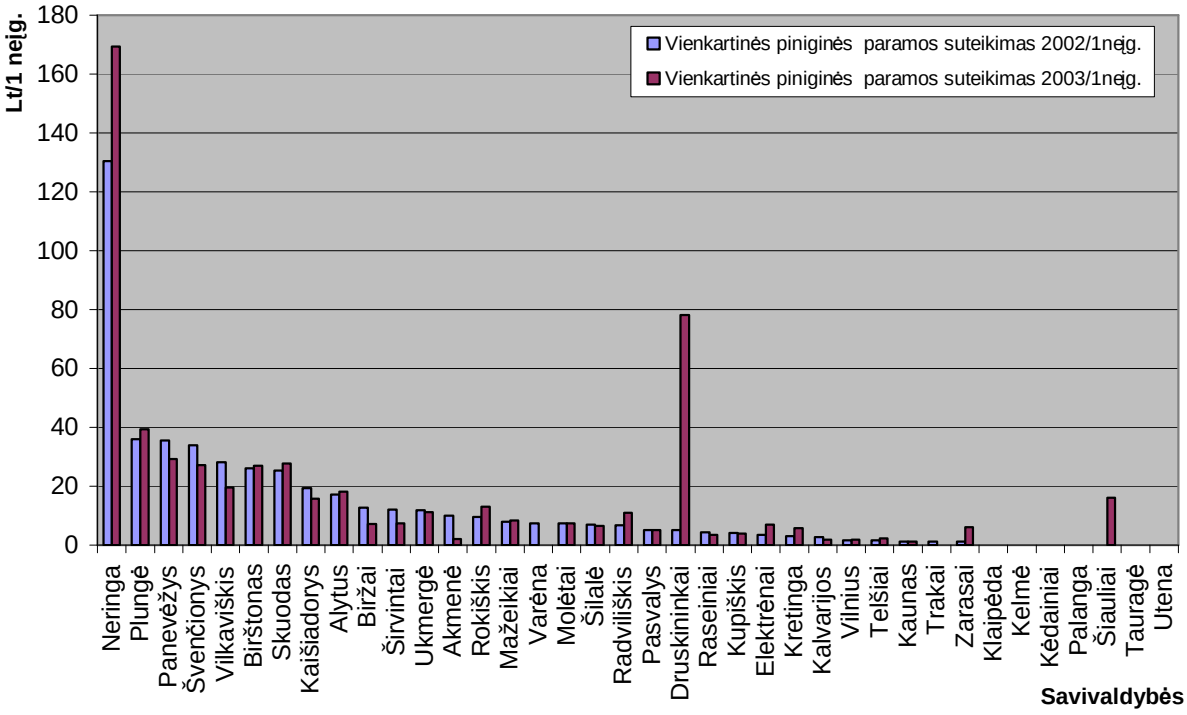

Vienkartinės piniginės paramos suteikimo finansavimo turinį sudaro: vienkartinės pašalpos sunkios ligos ar nelaimės atveju suteikimas.

Vienkartinė piniginė parama asmeniui su negalia ar jį globojantiems asmenims buvo suteikiama savivaldybės tarybos sprendimu kaip išskirtinė paramos priemonė. Aiškinantis situaciją iš pateiktų duomenų suvestinių bei telefonu, paaiškėjo, kad paramos suteikimo kriterijai yra labai individualūs, todėl juos apibendrinti netikslinga. Paminėtina, kad piniginės paramos suteikimas nėra veiksnys, skatinantis asmens su negalia socialinį dalyvavimą; šios rūšies paramos efektas yra trumpalaikis ir nereikšmingas.

Daugiausia šios rūšies paramos neįgaliesiems buvo suteikta Plungėje, Vilkaviškyje, Panevėžyje, Švenčionyse, Vilniuje. Nemažai šios rūšies paramos suteikta 2003 metais Rokiškyje, Radviliškyje; ženkliausiai išsiskiria Druskininkai bei Šiauliai (15 pav.).

Vienam neįgaliajam šios rūšies paramos daugiausia tenka Neringos savivaldybėje (16 pav.), kas paaiškinama aukščiau minėtomis priežastimis (mažas neįgaliųjų skaičius), taip pat, tikėtina, kad savivaldybė neretai pasitelkia pašalpas kaip socialinių problemų sprendimo būdą, tuo tarpu nesprendžiama, kaip pašalinti etiologinius problemos veiksnius.

Kaip ir bendrame respublikos kontekste, taip ir analizuojant vienam asmeniui su negalia tenkančios paramos dydį, 2003 metais pirmauja Druskininkai bei Šiauliai (detalesnių paaiškinimų interviu telefonu metu negauta).

Kritikuotinos tos savivaldybės, kurios visai neskyrė nagrinėjamame laikotarpyje lėšų pastarajai sričiai. Tai Kelmės, Kėdainių Palangos, Tauragės bei Utenos savivaldybės.

- **Kompensacinė technika ir protezavimas.**

17 pav. Kompensacinės technikos ir protezavimo finansavimas 2002-2003 m.

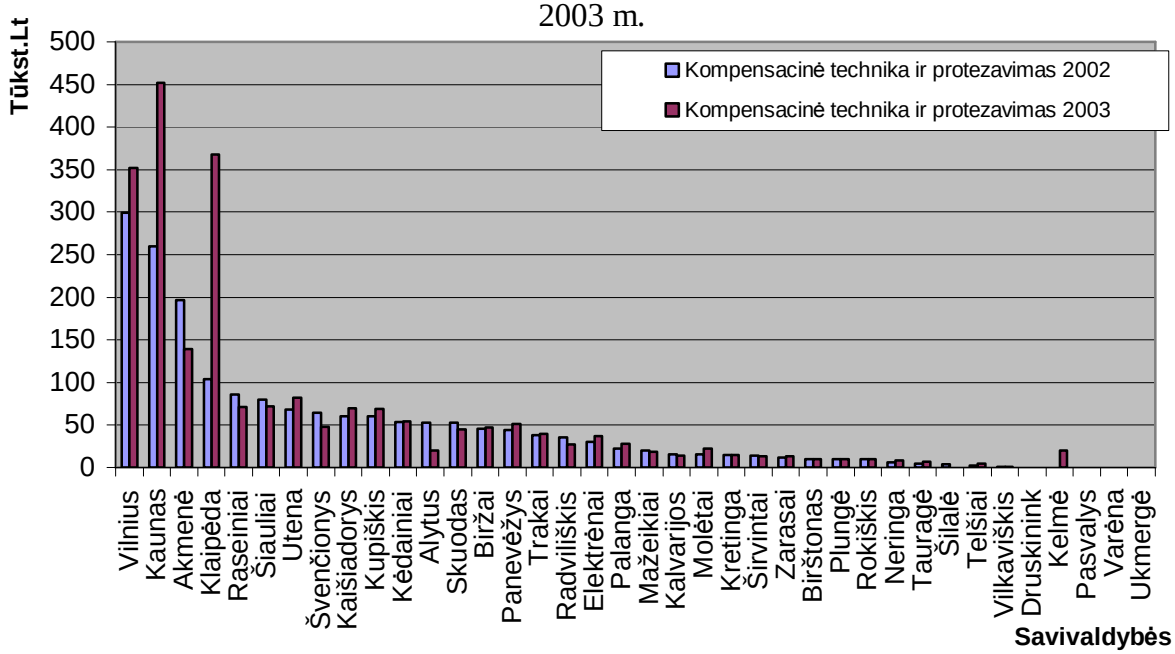

18 pav. Kompensacinės technikos ir protezavimo finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

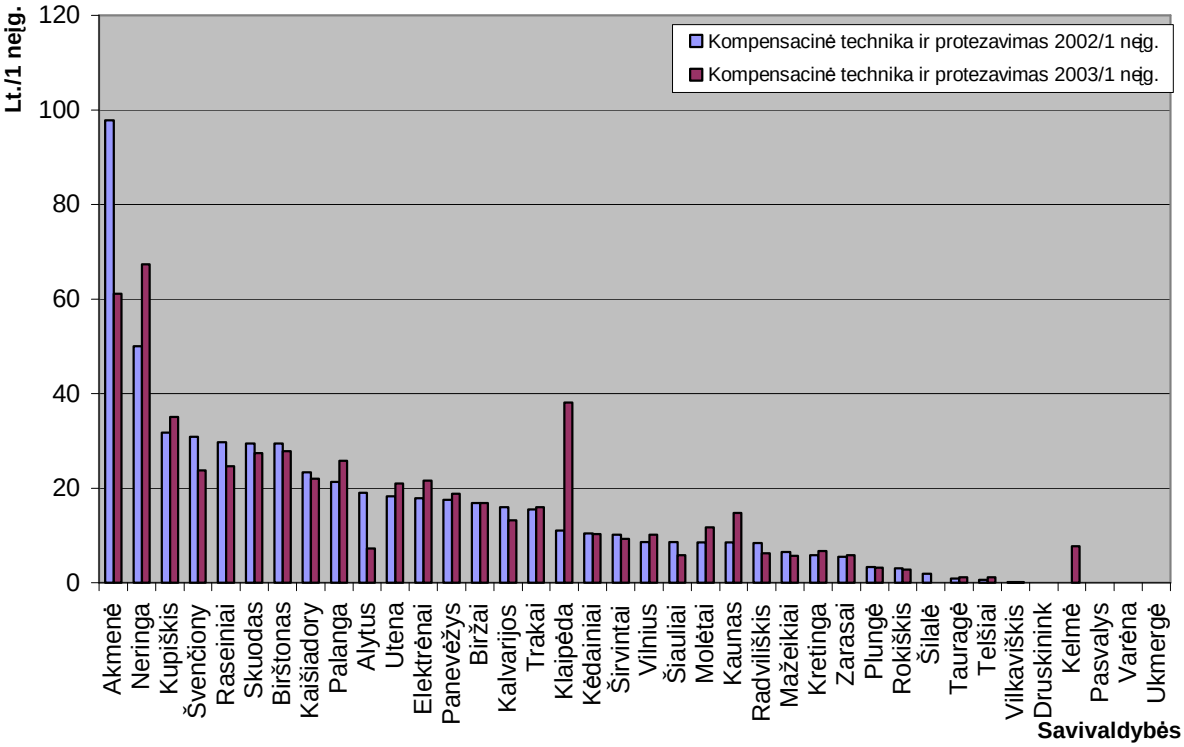

Kompensacinės technikos ir protezavimo finansavimo turinį sudaro: nemokamas dantų protezavimas; nemokamas protezavimas; neįgaliųjų aprūpinimas kompensacine technika; aprūpinimas asmenų su judėjimo sutikimais vidaus ir lauko vežimėliais, vaikštynėmis, teflotechninėmis priemonėmis ir kt.

Kompensacinės technikos įsigijimo procedūros yra koordinuojamos respublikos lygiu; savivaldybių socialinės rūpybos skyriai kaupia prašymus kompensacinei technikai įsigyti, vėliau šie duomenys perduodami Kompensacinės technikos centrui. Atsakydamos į klausimą apie biudžeto dalį, skirtą minėtoms priemonėms įsigyti, savivaldybės nurodė sumas, už kurias šios rūšies parama buvo suteikta, tačiau reikia turėti omeny, kad tai ne savivaldybės biudžeto lėšos.

Kompensacinės technikos įsigijimas daugiausiai buvo finansuotas tiriamuoju laikotarpiu Kauno, Klaipėdos bei Vilniaus savivaldybėse (17 pav.). Tai galima paaiškinti didžiausiais gyventojų skaičiais.

Iš periferinių rajonų, šios srities finansavimu išsiskiria Akmenė, kur ypač 2002 metais aptariama sritis buvo gausiai finansuota. Aiškinantis situaciją telefonu, Akmenės savivaldybės atstovas pažymėjo, kad 2002 metais buvo gausiai finansuotas kompensacinės technikos įsigijimas, tikintis patenkinti didelį poreikį, susidariusį per keletą metų. Ženkli dalis kompensacinei technikai skirto biudžeto buvo panaudota paramai įsigyjant neįgaliesiems pritaikytų automobilių, dantų protezavimo paslaugoms.

Analizuojant vienam neįgaliajam tenkančių lėšų kiekį šioje srityje, taip pat išsiskiria Akmenės bei Neringos savivaldybės, o 2003 metais ši sritis buvo labai gausiai remiama Klaipėdoje (18 pav.).

Neringos miesto situacija (taip pat išsiskirianti analizuojant kitas sritis) jau aptarta anksčiau. Be to, ataskaitoje pateikta, kad už didelę paramos dalį buvo suteikta dantų protezavimo paslaugų neįgaliesiems.

- **Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis.**

19 pav. Bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis finansavimas 2002-2003 m.

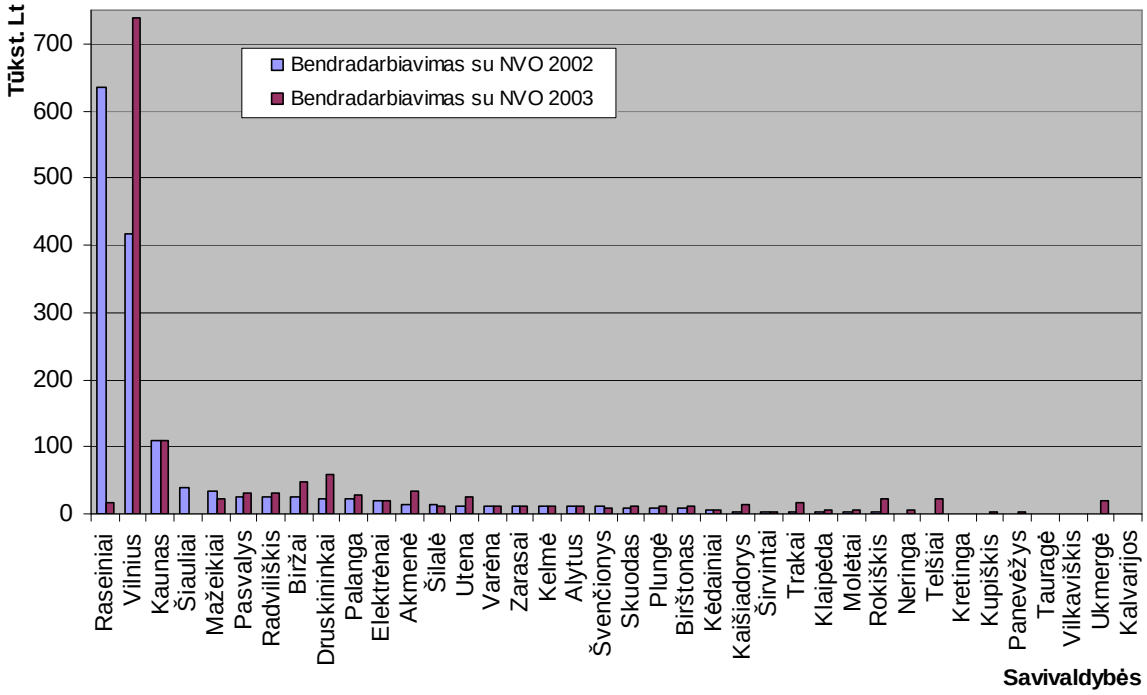

20 pav. Bendradarbavimo su NVO finansavimas 2002-2003 m./1 neįg.

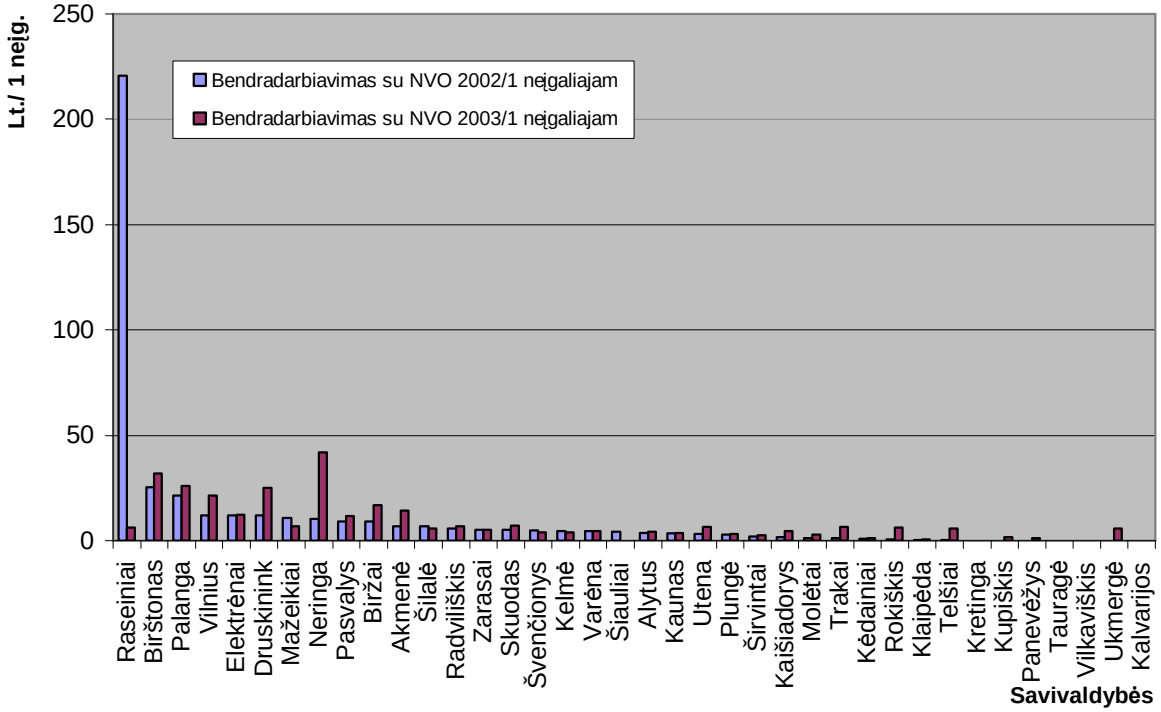

Bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis finansavimo turinys: nevyriausybinių organizacijų programų bei projektų finansavimas iš savivaldybės lėšų; neįgalių vaikų poilsis vasaros stovyklose; klubinė veikla - sportiniai kultūriniai renginiai; žmonių su negalia integracija į visuomenę, užimtumas, socialinė reabilitacija, mokymo priemonių tobulinimas; transporto paslaugų teikimas; pagalbos neįgaliųjų šeimoms teikimas; socialinių paslaugų teikimas; socialinės paramos teikimas; neįgaliųjų ugdymo rėmimas.

Vienas esminių sėkmingo neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimo garantų – konstruktyvus savivaldybės ir nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų bendradarbiavimas. Deja, daugelis savivaldybių šios srities nelaiko prioritetu, iniciatyvos naštą paprastai perkeldamos pačioms nevyriausybinėms organizacijoms.

Bendradarbiavimo skatinimui daugiausia lėšų tiriamuoju laikotarpiu skyrė Vilniaus bei Raseinių savivaldybės (19 pav).

2002 metais gausiausiai šią sritį finansavo Raseinių savivaldybė; aiškinantis šią situaciją interviu telefonu metu, savivaldybės atstovas pažymėjo, kad aptariamam bendradarbiavimui daug lėšų buvo skirta įgyvendinant neįgaliųjų dienos centro kūrimo projektą. Apklausos ataskaitoje pažymima, kad buvo glaudžiai bendradarbiaujama su devyniomis nevyriausybinėmis neįgaliųjų organizacijomis, buvo paremta neįgaliųjų kelionė į Lenkiją, dalis lėšų skirta informacijos sklaidai ir leidybai (parengtas ir išleistas leidinys apie rajone veikiančias neįgaliųjų NVO), buvo organizuota konferencija tarptautinei neįgaliųjų dienai paminėti.

Vilniaus savivaldybė šios srities finansavimą padidino 2003 metais, kas interviu metu buvo paaiškinta transporto paslaugos išplėtimu Vilniaus mieste, daugiau lėšų būdavo skirta transporto paslaugos pirkimui iš trečiojo sektoriaus tiekėjų (NVO). Iš apklausos ataskaitos matyti, kad kiekvienais metais savivaldybė remia socialinių iniciatyvų projektus (atrinktus konkurso tvarka); nuo 2003 metų atskira eilute finansuoja VšĮ „Markučių dienos veiklos centro“, gyvenimo namų „Pašilaičiai“, laikinojo būsto (apgyvendinimo) programas. NVO veikla Vilniaus mieste buvo paremta ir iš savivaldybės rezervo fondo.

Paanalizavus vienam neįgaliajam tenkančių lėšų kiekį aptariamoje srityje, paaiškėjo, kad daugiausia jų buvo skirta Raseiniuose, kas buvo paaiškinta minėtu neįgaliųjų dienos centro projekto įgyvendinimu (20 pav.).

3. TYRIMO APIBENDRINIMAS

Atlikus tyrimą “Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimo ypatumai Lietuvos savivaldos institucijose”, kurio tikslas buvo atskleisti neįgaliųjų socialinio dalyvavimo veiklų finansavimą Lietuvos savivaldybėse, bendradarbiaujant su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, buvo atlikta antrinė duomenų analizė pagal gautų 38 Lietuvos savivaldybių ataskaitas dėl Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo 2002 – 2003 metais įgyvendinimo. Vykdant tyrimą buvo naudojamasi antrine duomenų analize, pusiaustandartizuotu interviu telefonu, kurių dėka buvo apibendrintos atskiros socialinio dalyvavimo veiklos kiekvienoje savivaldybėje, koncentruojantis į kiekvienos iš veiklų finansavimą. Taip pat analogiškai parodyta, kiek bendrai savivaldybės finansavo neįgaliųjų socialinį dalyvavimą nagrinėjamajame laikotarpyje.

Bendrai susumavus 2002 ir 2003 metais visų savivaldybių skiriamą finansavimą, aiškiai matosi, kad, nors ir nežymiai, 2003 m. neįgaliųjų socialinio dalyvavimo finansavimas mažėja. Įvertinus šį pokytį integracijos į Europos Sąjungą (ES) kontekste (nes būtent tais metais buvo aktyviausiai rengiamasi integruotis į ES sudėtį), toks neįgaliųjų socialinis dalyvavimas neatitinka plėtros prioritetų, kadangi būtent vienas iš svarbiausių ES keliamų prioritetų yra kelti žmonių socialinę gerovę.

Apibendrinus gautus rezultatus pagal savivaldybių atskirų veiklų finansavimą, galima patvirtinti iškeltą hipotezę, kad nepaisant to, jog didžiosios Lietuvos savivaldybės absoliučiai skiria daugiau lėšų nei mažosios, pastarosios dažniausiai aplenkia didžiausias savivaldybes skiriamų lėšų kiekiu vienam neįgaliajam. To išdavoje, galima daryti išvadą, jog didžiosios savivaldybės nepakankamai kompetentingai įvertina lėšų poreikį neįgaliųjų socialiniam dalyvavimui pagal neįgaliųjų skaičių, o mažesnės, dauguma atvejų, daug atidžiau įvertina finansavimo poreikį ir stengiasi jį patenkinti. Atlikęs tyrimą, aš norėčiau pažymėti, kad pastaruoju metu daugelio sparčiai besiplečiančių didžiųjų savivaldybių biudžetas nėra socialiai orientuotas - didžiausios lėšos skiriamos rangos projektams, infrastruktūros plėtrai, o ne žmogiškųjų išteklių skatinimui.

Išanalizavus konkrečių veiklų absoliutinį finansavimą, pastebėta, kad didžiausias dėmesys savivaldybėse skiriamas socialinėms paslaugoms bei ugdymui ir švietimui, tačiau finansavimas nagrinėjamame laikotarpyje šioms sritims tendencingai mažėja. Tuo tarpu, mažiau finansuojamos sritys, tokios kaip aplinkos ir būsto pritaikymas, profesinis rengimas ir užimtumas, tendencingai didėjo. Detaliau panagrinėjus apklausos ataskaitas, norėčiau pažymėti, kad net ir palyginus adekvačiai finansuojamas sritis, tokias kaip socialinės, ugdymo bei švietimo paslaugos, lėšos buvo naudojamos neracionaliai, buvo remiamos tos sritys,

kurios neturi teigiamos įtakos neįgaliųjų socialinės integracijos lygio didėjimui (pvz., minimas aprūpinimas malkomis, drabužių labdara vietoj to, kad būtų remiamas asmenų su negalia savarankiškumo, kompetencijos ugdymas, keliama šioje srityje dirbančių specialistų kvalifikacija).

Taip pat norėčiau pažymėti, kad dauguma respondentų telefoninio interviu metu kaip didelę kliūtį socialinio dalyvavimo finansavimo didėjimui pažymėjo tai, kad kiekviena savivaldybė gali paskirstyti savo lėšas kaip norinti, o tai dauguma atveju priklauso nuo išrinktos valdžios – tarybos sprendimo. Dažnai nutinka taip, kad pasikeitus valdžiai, buvę finansavimo prioritetai gali kardinaliai pasikeisti, palyginus su anksčiau nustatytais; o tai būtent ir patvirtino tyrime iškeltą hipotezę, kad finansavimas savivaldybėse yra netolygus, t.y. pastebėtas smarkai kintantis, netolygus neįgaliųjų socialinės integracijos veiklų finansavimas. Be to, kai kurie savivaldybių atstovai prasitarė, kad didelę įtaką esamai valdžiai taip pat turi glaudus bendradarbiavimas su aktyviomis nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios veikia tuose regionuose. Kaip žinoma iš praktikos, valdžios sprendimus gali iš dalies įtakoti nevyriausybinių organizacijų aktyvistai, nes konstruktyvios vietos valdžios derybos su trečiojo sektoriaus atstovais dažniausiai duoda teigiamų rezultatų.

Apibendrinant tyrimo metu atskleistą situaciją, norėtųsi paminėti savivaldybes, kurių veikla yra pagirtina, atitinkanti socialinio dalyvavimo idėją; tai: Radviliškio savivaldybė, gausiai remianti profesinį neįgaliųjų rengimą, Šiaulių savivaldybė, remianti neįgaliųjų švietimą ir ugdymą. Tuo tarpu kritikuotina šių savivaldybių socialinė politika: Vilniaus savivaldybė, kurioje vienam neįgaliajam skiriamos lėšos toli gražu neatitinka neįgaliųjų poreikių, Radviliškio, kur per mažai remiamas švietimas ir ugdymas. Atskleisti finansavimo rodikliai suponuoja išvadą, kad socialinio neįgaliųjų dalyvavimo tikslų efektyviai siekia savivaldybės, kurios prioritetu laiko ir adekvačiai remia žmogiškųjų išteklių vystymą. Tuo tarpu, nagrinėtu aspektu netinkamą kryptį yra pasirinkusios savivaldybės, kurios daugiausia investuoja į rangos projektus, infrastruktūros vystymą. Jų veikla nėra orientuota į neįgaliųjų socialinį dalyvavimą bei socialinę integraciją.

Noriu paminėti ir tai, kad ataskaitos, kurių duomenimis buvo remtasi atliekant tiriamąjį darbą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo teikiamos pirmą kartą (iki šiol nebuvo atlikta jokių panašių duomenų sisteminimų). Dėl šios priežasties kai kurie ataskaitas rengę savivaldybių atstovai skirtingai interpretavo pateiktus klausimus, dėl duomenų archyvo stokos neužpildė dalies grafų, ar jas užpildė neteisingai. Tai iš dalies galėjo turėti įtakos duomenų tikslumui bei tiriamos padėties reprezentatyvumui. Tačiau, siekiant pašalinti galimus netikslumus, duomenys buvo pakartotinai tikslinami interviu telefonu metu, atliekamos papildomos užklausos valstybės institucijose, lyginamos valstybės institucijų

internetiniuose puslapiuose paskelbtos duomenų bazės. Aiškinantis iškilusius klausimus, taip pat buvo bendraujama su nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų atstovais, šioje srityje dirbančiais specialistais. Nepaisant iškilusių sunkumų, darbas pasižymi novatoriškumu ir yra neabejotinai naudingas tiek šią sritį tiriantiems teoretikams, tiek dirbantiems praktikams.

Viešojo administravimo funkcijas vykdančioms institucijoms rekomenduotina nuosekliau sisteminti duomenis, standartizuoti bei detalizuoti ataskaitų klausimus, kadangi šiuo metu naudojamų klausimynų dėka gaunama informacija yra šykšti, skirtingai interpretuojami klausimai sąlygoja netikslumus ir realios padėties vaizdo iškreipimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Daugelis autorių skiria daug dėmesio viešojo administravimo institucijų efektyvumo įvertinimui. Apibendrinus mokslinę literatūrą, jų autoriai viešojo administravimo efektyvumo kriterijumi laiko nuoseklų ir adekvatų socialiai reikšmingų sričių finansavimą, nes viešosios institucijos yra svarbiausios tarpininkės tarp valdžios ir eilinio piliečio, kadangi jos yra arčiausiai gyventojų ir gali operatyviausiai reaguoti į žmonių, tame tarpe ir neįgaliųjų, poreikius.
- Apibendrinus teorinėje dalyje nagrinėtų autorių nuomones, galima teigti, kad įvertinant asmens pilnaverčio gyvenimo galimybę, atskaitos tašku tampa jo dalyvavimo veikloje laipsnis. Todėl yra labai svarbu įvertinti, kaip realizuojamas neįgaliųjų socialinis dalyvavimas remiantis jų finansavimu Lietuvos savivaldybėse, kas šiuo metu yra labai aktualu.
- Išnagrinėjus savivaldybių demografinius duomenis, pastebėta, kad nepaisant to, kad gyventojų skaičius jose mažėja, neįgaliųjų skaičius didėja. Neįgaliųjų skaičiaus didėjimas yra reliatyvus, dėka pagerėjusios diagnozavimo kokybės.
- Tiriamuoju laikotarpiu bendras neįgaliųjų socialinio dalyvavimo finansavimas Lietuvos savivaldybėse, nors ir nežymiai, mažėja. Šis mažėjimas, dauguma atvejų, priklauso nuo to, kaip savivaldybės disponuoja ir kontroliuoja finansinius išteklius.
- Daugiausia lėšų savivaldybės asignuoja ugdymui ir švietimui bei socialinėms paslaugoms; ženkliai mažiau skiriama profesiniui rengimui ir užimtumui, aplinkos ir būsto pritaikymui, vienkartinei piniginei paramai suteikti, kompensacinei technikai ir protezavimui, bendradarbiavimui su nevyriausybinėmis organizacijomis, o mažiausiai – kultūrai ir sportui.
- Atskirų veiklų finansavimas savivaldybėse yra labai netolygus, o kartais, pasikeitus vietos valdžiai ir jos vykdomai programai, labai ženkliai pakinta prioritetai.
- Vykdant tyrimą paaiškėjo, kad finansavimo dydį ne visada nulemia savivaldybės dydis ar joje esančių neįgaliųjų skaičius. Pastebėta tendencija, jog mažesnės savivaldybės skiria daugiau lėšų vienam neįgaliajam nei didžiosios.
- Tyrimas atskleidė, kad dauguma savivaldybių neturi stabilios bei nuoseklios socialinės politikos. Nuolat kintantis neįgaliųjų socialiniam dalyvavimui svarbių sričių finansavimas stabdo nuoseklų integravimo procesą.

- Kadangi absoliučios skiriamos sumos neatskleidžia realios tam tikros srities finansavimo situacijos, informatyviu rodikliu laikytinos vienam neįgaliajam tenkančios lėšos.
- Išanalizavus duomenis apie profesiniam rengimui skiriamas lėšas, matyti, kad 2003 metais jos padidėjo beveik visose Lietuvos savivaldybėse. Profesinį rengimą ir užimtumą tiriamuoju laikotarpiu labiausiai rėmė Radviliškio, Trakų, Zarasų bei Neringos savivaldybės.
- Ugdymą ir švietimą tiriamuoju laikotarpiu labiausiai rėmė Šiaulių, Raseinių, Kelmės, Kupiškio savivaldybės. Svarbu paminėti ir tai, kad kai kurios savivaldybės visai neskyrė arba skyrė santykinai mažai lėšų šiai sričiai.
- Aplinkos ir būsto pritaikymą tiriamuoju laikotarpiu labiausiai rėmė Molėtų savivaldybė.
- Kultūrą ir sportą labiausiai tiriamuoju laikotarpiu rėmė Neringos savivaldybė.
- Socialines paslaugas tiriamuoju laikotarpiu labiausiai rėmė Neringos, Raseinių, Skuodo, Šiaulių, Varėnos savivaldybės.
- Vienkartinės piniginės paramos daugiausia buvo suteikta Neringos, Druskininkų, Plungės, Skuodo, Švenčionių, Vilkaviškio savivaldybėse.
- Kompensacinė technika gausiausiai paremti neįgalieji Akmenėje, Neringoje, Raseiniuose, Skuode, Švenčionyse, Utenoje, Klaipėdoje, Birštone.
- Dažniausiai ten, kur savivaldybės aktyviai bendradarbiauja su NVO, pasiekti daug geresni socialinio dalyvavimo rezultatai. Bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis neįgaliųjų organizacijomis labiausiai rėmė Raseinių savivaldybė.
- Analizuojant finansavimo struktūrą, kritikuotina yra tai, kad labai mažai lėšų skiriama profesiniam mokymui ir perkvalifikavimui, darbingumo išsaugojimui ir atkūrimui. Dėl to vis daugiau lėšų reikia pajamoms kompensuoti ir materialinei paramai teikti.
- Taigi, uždaro socialinio dalyvavimo modelio keitimas atviru susilaukė pasipriešinimo ir viešosiose įmonėse, įstaigose, organizacijose, nes tų įstaigų personalas neturi nei tinkamų nuostatų, nei įgūdžių plėtoti atviro dalyvavimo modelį, kas labai gerai atsispindi finansavimo netolygume.
- Viešojo administravimo funkcijas vykdančioms institucijoms rekomenduotina nuosekliau sisteminti duomenis, standartizuoti bei detalizuoti ataskaitų klausimus, kadangi šiuo metu naudojamų klausimynų dėka gaunama informacija yra šykšti, skirtingai interpretuojami klausimai sąlygoja netikslumus ir realios padėties vaizdo iškreipimą.

LITERATŪRA

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), ratifikuota 1995 m. birželio 20 d. Internetinė svetainė: www.echr.coe.int/Convention/webConvenENG.pdf
2. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (ICESCR), pasirašytas 1992 m. vasario 20 d. Internetinė svetainė: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm
3. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (ICCPR), Pasirašytas 1992 m. vasario 20 d. Internetinė svetainė: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm
4. JT Vaiko teisių konvencija (CRC), pasirašyta 1992 m. kovo 1 d. Internetinė svetainė www.unicef.org/crc/crc.html
5. Pataisyta Europos socialinė chartija (1996). Internetinė svetainė: http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/163.htm
6. Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programa, Nr. 850//Valstybės Žinios,2002, Nr. 57-2335
7. Invalidų socialinės integracijos įstatymas, Nr. I-2044 // Valstybės Žinios, 1991, Nr. 36-969
8. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, Nr. IX-2228//Valstybės Žinios, 2004, Nr. 83-2983
9. Lygių galimybių įstatymas, 2003 Nr. IX-1826//Valstybės Žinios, 2003, Nr. 114-5115
10. Raipa A., Viešojo administravimo efektyvumas: Viešojo administravimo efektyvumo turinys; Viešasis administrvimas ir piliečių dalyvavimas demokratiniame valdyme. Kaunas: Technologija, 2001 m.
11. Ruškus J. Ataskaita: Naujų žinių ir aktyvaus neįgaliųjų bei jų šeimų socialinio dalyvavimo strategijų ir metodų kūrimas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2004 m..
12. Mažeikis G. Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas vertinant savivaldos aktyvumą. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2004 m.
13. Šlapauskas V., Šiuolaikinės bendruomenės savikūros sąlygos ir veiksniai. Bendruomeniškumas ir savivalda. Kaunas: Savivaldybių žinios, 2000 m.
14. Gipienė G., Viešojo administravimo efektyvumas: Savivaldybių biudžetai: formavimas ir perspektyvos. Kaunas: Technologija, 2001 m.
15. Melnikas B., Viešojo administravimo efektyvumas: Viešojo administravimo tobulinimo prioritetai. Kaunas: Technologija, 2001 m.
16. Žilinskas G., Viešojo administravimo efektyvumas: Vietos savivalda Lietuvos Respublikoje. Kaunas: Technologija, 2001 m.

17. Alijošiūtė A., Baršauskienė V. Monografija: Viešasis Administravimas. Kaunas: Technologija, 2003 m.
18. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Žin., 2004, Nr. 91-2832)
19. Europos vietos savivaldos chartija (Žinios, 1999, Nr. 82-2411)
20. Pasaulinio vietos savivaldos deklaracija
21. Lietuvos Respublikos konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014)
22. Lietuvos savivaldybių internetinė svetainė: www.savivaldybės.lt
23. Socialinis pranešimas 2003, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, AB „Puntuko“ spaustuvė
24. Pranešimai apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. Jungtinių tautų vystymo programa. Vilnius (1998-2000)
25. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetinis puslapis: www.socmin.lt
26. Sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000m. balandžio 28d. įsakymas Nr. 226/49. Dėl ilgalaikio pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo).
27. Ruškus J. Negalės psichologija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla (2001)
28. Galkienė A. Keli integruoto ugdymo aspektai. Metodinių straipsnių rinkinys. Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija “Viltis” (2001m.)
29. Ruškus J. Negalės fenomenas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla (2002m)
30. ES Phare Conssesus (Galutinė ataskaita): Socialinių paslaugų plėtros strategija. Projektas LI-9710-0047 (1998m. gegužės 10d.)

DISKUSIJA

Išanalizavęs magistriniame darbe naudotus duomenis, manau, kad darbas buvo naudingas bei inovatyvus. Kaip paaiškėjo diskusijų su NVO aktyvistais metu, darbas pasiteisino bei sukėlė didelį susidomėjimą šioje srityje dirbančių specialistų tarpe. Tai yra pirmasis toko pobūdžio darbas, kuriame siekta atskleisti, kokios sritys yra laikomos prioritetinėmis, formuojant savivaldybių biudžetus, koks turėtų būti socialiai orientuotas biudžetas bei kokių sričių rėmimas turėtų daugiausia teigiamos įtakos asmenų su negalia socialinio dalyvavimo skatinimui.

Mano nuomone, darbą būtina tęsti; svarbu ne tik sisteminti duomenis, bet ir analizuoti juos, ieškant ekonomiškai pagrįstų sprendimų, kurie teigiamai įtakotų socialinės integracijos procesus.

Kadangi darbe buvo lyginami tik dviejų metų duomenys, tendencijos ir reali situacija išsamiau atsiskleistų išanalizavus bent penkerių metų duomenis. Užsienio patirtis atskleidžia, kad socialinės politikos bei strategijos formavimui yra naudojami dešimties – dvidešimties metų susisteminti ir išanalizuoti duomenys.

Manau, jog pradėtą tyrimą galėtų tęsti Sveikatos ekonomikos centras ar panašaus profilio institucija, kuri atliktų analizę kitais, čia netirtais pjūviais, ir pateiktų išsamesnes rekomendacijas socialinio dalyvavimo priemonių tikslingam finansavimui.

PRIEDAI

1 priedas. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Šiaulių savivaldybėje

2 priedas. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Molėtų savivaldybėje

3 priedas. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo įgyvendinimo 2002 – 2003 metais ataskaita Neringos savivaldybėje